

källan

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

2 / 2 0 2 2

Lär känna
SLS nya vd

BJÖRN
TEIR

*Krigets trauman
lever kvar i
generationer*

Herrgården där man bäddar för biodiversitet • Vintriga recept från 1700-talet

5

8

12

31

INNEHÅLL

- 1 Ledare
- 5 Tjusterby herrgårdsarkiv donerades till SLS
- 6 Guldkorn ur arkivet
- 8 Ansvarsfullhet är Björn Teirs starkaste ledstjärna
- 12 Herrgården blev en hotspot för naturens mångfald
- 18 Krigets skador syns inte alltid utanpå
- 22 Många behöver en lättare finlandssvenska
- 25 Frågorna som splittrar Svenskfinland
- 26 SLS når ny publik via Wikipedia
- 28 Från apskämt till Guds redskap
- 31 1700-talsrecept med smak av jul
- 34 Aktioner och reaktioner i kristider
- 36 Fem frågor till Heikki Oja
- 38 Mina fiktiva världar
- 39 Nytt ur SLS utgivning

källan

Källan. Svenska litteratursällskapet informerar 2/2022 (29:e årgången).

Utgivare: Svenska litteratursällskapet i Finland, PB 158, 00171 Helsingfors.

www.sls.fi, tfn 09 618 777, e-post: info@sls.fi

Ansvarig redaktör: Marika Mäklin. **Redaktörer:** Malin Bredbacka-Grahn, Nora Ervalahti, Carola Herberts, Hedvig Rask, Emma Tuominen. **Övriga redaktionsmedlemmar:** Nina Edgren-Henrichson, Christer Kuvaja, Kristina Linnovaara, Jonas Lång, Jennica Thylin-Klaus. **Layout:** Antti Pokela. **Fotograf** (när inte annat anges): Janne Rentola. **Tryck:** Nord Print Ab 2022. Tryckt i EU. ISSN-L 1237-8356. ISSN (print) 1237-8356. ISSN (online) 2242-6787.

Omslag: Foto: Janne Rentola. Arkivbildernas signum: s. 3 SLS 2374, s. 26-27 SLS 1555, s. 35 SLS 2376, s. 45 ÖTA 112

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

Dag Wallgren

Svenskan tryggas med stöd från det finska Finland

SLS HAR GENOM hela sin historia varit aktad och respekterad. Sällskapets syfte relaterar till den svenska kulturen i Finland. Den språkliga omvärlden och vardagliga verkligheten är i ständig förändring. Det är den utvecklingen som SLS ska iaktta, dokumentera, analysera och sprida kunskap om.

Mitt värv på SLS inleddes på heltid för snart 26 år sedan, de senaste 14 åren har jag varit vd. Jag har dock haft nöjet att följa sällskapets utveckling sedan 1986, då jag började som visstidsanställd och anslöt mig som medlem. Genom åren har de ekonomiska resurserna vuxit mångfalt och en organisation med bred expertis har utvecklats.

Som nyligen avgången vd ska jag inte analysera sällskapets framgångar eller tillkortakommanden, och jag ska inte heller ge anvisningar inför kommande beslut och strategival. Men några synpunkter med anledning av omgivningens utmaningar vågar jag mig på.

Jag hoppas att SLS i samverkan med den finska språkmajoriteten kan arbeta för att skapa förståelse för och förstärkning av svenskans och tvåspråkighetens ställning och roll i samhället. På så sätt är sällskapet relevant för den breda gruppen av svensktalande i Finland. Det är tryggt och bekvämt att bygga strukturer inom det enspråkigt svenska och stärka den svenska identiteten och självkänslan. Men trots att en klar majoritet av landets finskspråkiga betraktar svenskan och tvåspråkigheten som en resurs och rikedom, växer andelen människor som inte har någon personlig koppling till eller positiv erfarenhet av samverkan med det svenska. Jag anser att ansvaret för att vända denna trend ligger hos de svenska institutionerna, däribland SLS. Ett av sällskapets strategiska mål är att bli mer relevant även på finska. Under min tid i ledningen har vi tyvärr inte kommit särskilt långt på den vägen. Men jag hoppas innerligt att det ska hittas både vilja, kraft och resurser att jobba vidare.

För att SLS ska lyckas i sin strävan att uppnå sin vision, att lyfta den samhälleliga betydelsen av det svenska språket och kulturarvet i dagens Finland, behöver sällskapet förstärka sina nätverk och kopplingar till olika samhällssektorer. De förtroendevaldas och anställdas kontaktytor till en mångfald av samhällssektorer behövs. Det är inte alltid lätt att förmedla och representera bredden av det SLS står för. Men samtidigt är det bredden som gör sällskapet unikt. Att på ett trovärdigt sätt integrera finskspråkiga i SLS arbete genom samarbeten, inkluderande öppenhet och strategisk kommunikation är något som behöver göras för att uppnå målen. Genom målmedvetet arbete och företrädare med bred förankring i samhället kan vi bli en än mer aktad och respekterad organisation som värnar om hela Finlands intressen genom det svenska. Lyckligtvis byggs allt arbete på en solid grund i SLS värderingar: kunskap, kvalitet, mångfald och förnyelse. ●

Dag Wallgren är medlem av och före detta vd för SLS.

”Trots att en klar majoritet av landets finskspråkiga betraktar svenskan och tvåspråkigheten som en resurs och rikedom, växer andelen människor som inte har någon personlig koppling till eller positiv erfarenhet av samverkan med det svenska.”

FORSKNING OM VÅR TIDS STORA UTMANINGAR

Ambitionsnivån var hög när omkring 70 forskare från de nordiska länderna samlades till startseminarium i Helsingfors för forskningsprogrammet *Framtida utmaningar i Norden*. Programmet finansierar elva forskningsprojekt, som alla strävar efter att förstå vår tids stora samhällsutmaningar och att hjälpa beslutsfattare och medborgare att tackla dem.

Då projekten presenterade sina forskningsplaner stod det klart att de tillsammans täcker ett brett fält av aktuella samhälleliga teman. Forskarna kommer att undersöka bland annat den nordiska grundskolan, åldrande i en digital värld, missgynnade bostadsområden, ungdomar på landsbygden, nya förmögna eliter och digital gränsövervakning.

Forskningsprojekten är fyraåriga. De finansieras av SLS, Riksbankens Jubileumsfond, Suomen Kulttuurirahasto, Svenska kulturfonden, Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne och Familjen Kamp-rads stiftelse.

Läs mer om forskningsprogrammet på futurenordics.org.

Nya projekt undersöker den finlandssvenska befolkningsfrågan, engagemang i mellanmännisklig interaktion och minoriteter i finländska serier

SLS finansierar tre nya forskningsprojekt med sammanlagt 1,5 miljoner euro.

Tre forskare vid Åbo Akademi kommer att undersöka vilken roll kvinnor, barn och personer med funktionsnedsättning hade i arbetet för den finlandssvenska befolkningens hälsa och reproduktion under efterkrigstiden. Projektet beviljades 450 000 euro för fyra år.

Forskarna i ett projekt vid Helsingfors universitet frågar sig hur engagemang uppstår, påverkas och tar sig uttryck i mellanmännisklig interaktion. Fyra forskare arbetar med projektet under fyra år. Projektsumman är 540 000 euro.

Serieskapare som tillhör minoriteter står i fokus för ett projekt vid Åbo universitet. Tre forskare undersöker vilken roll dessa

serieskapare har spelat i finländsk seriehistoria och hur de behandlat frågor om den egna minoriteten i serier. Projektet beviljades 510 000 euro för tre och ett halvt år.

Foto: Susanne Österlund-Pötzsch

Berätta om din amatörteater-hobby

Amatörteater är en del av det levande kulturarvet. Samtidigt är teatrarna viktiga lokala gemenskaper. Bakom varje produktion finns en stor skara personer som arbetar tillsammans för att förverkliga en föreställning.

En teaterproduktion engagerar långt fler än dem som står på scenen och sammanför även olika generationer. Vilka är drivkrafterna för att få ett stort antal människor att lägga sin fritid på ett sådant projekt, ofta år efter år?

Nu dokumenterar SLS teaterengagemang på svenska i Finland. Vi strävar efter en så bred insamling som möjligt med intervjuer, frågelistor och enkäter. Vi samlar även in dokumentation i nära samarbete med olika teatrar och gör fälтарbeten med fotografering och filmning.

Teaterintresserad? Svara gärna på frågelistan på sls.fi. För mera information, kontakta arkivarie Susanne Österlund-Pötzsch, susanne.osterlund-potzsch@sls.fi, tfn 09-618 777. ●

Ny nomineringskommitté utsedd

SLS har inrättat en kommitté för nominering av förtroendevalda. Kommitténs uppgift är att till årsmötet ge förslag på kandidater till de högsta förtroendeorganen, det vill säga vetenskapliga rådet och finansrådet. Kommittén ska också föreslå en revisor.

Nomineringskommittén består av fyra medlemmar, av vilka två väljs av årsmötet, en av vetenskapliga rådet och en av finansrådet. Medlemmarna väljs för ett år i taget och kan omväljas högst två gånger. I kommittén ingår Johan Aalto, Ole Johansson, Nils Erik Villstrand och Ann-Catrin Östman. Också SLS ordförande deltar i nomineringskommitténs arbete. ●

Foto: Rickard I. Eriksson

Svenska Akademiens ordbok närmar sig mållinjen

Det finns projekt som görs grundligt och Svenska Akademiens ordbok (SAOB) kan med fog beskrivas som ett sådant. Utgivningen av ordboken har pågått sedan 1890-talet, och nästa år kommer man att inleda arbetet med ord på bokstaven Ö.

Då man nu når slutet av alfabetet måste i synnerhet början av ordboken uppdateras och kompletteras, eftersom det uppkommit nya ord och många ord har ändrat betydelse under 130 år. Dessutom ska SAOB bli enklare att använda på nätet.

Uppdateringen och digitaliseringen av ordboken kommer att innebära omkring tio års arbete och en kostnad på 100 miljoner kronor, cirka 9 miljoner euro. SLS är med och finansierar arbetet tillsammans med Svenska Akademien, Helge Ax:son Johnsons Stiftelse, Vitterhetsakademien och Riksbankens Jubileumsfond.

SAOB är en historisk ordbok som beskriver så gott som alla ord (cirka en halv miljon) i skriftligt svenska från 1521 fram till våra dagar. ●

Välkommen till vår nya bokcirkel!

Gillar du att läsa och dela din läsupplevelse med andra? Då ska du boka in den 13 mars 2023 kl. 18–20 i din kalender. Två unga forskare – en litteraturvetare och en historiker – kommer att välja var sin bok som de först diskuterar tillsammans med en gäst på scenen och sedan tillsammans med publiken. Håll utkik på sls.fi och i våra sociala kanaler i början av februari, för då meddelar vi vilka böcker forskarna har valt! Du kan delta i programmet på plats i SLS hus på Riddaregatan 5 i Helsingfors eller på webben. Välkommen med och diskutera böcker – eller bara lyssna på samtalet!

MAKTSPEL OCH KOMPLICERADE ÄKTENSKAP PÅ ÅRETS BOKMÄSSOR

Bokmässohösten var i år tillbaka med kraft i och med att också bokmässan i Göteborg ordnades efter en paus på två år. Nytt för i år var att SLS och även den finlandssvenska scenen fanns bland de stora kommersiella förlagen. Både publikmässigt och försäljningsmässigt var den förbättrade synligheten i Göteborg en framgång.

Efter några års uppehåll hade

SLS i år också eget program och försäljning på landets äldsta bokmässan i Åbo. På Åbomässan uppträdde bland andra Anu Lahtinen med sin biografi över Ebba Stenbock, som har starka kopplingar till Åbo slott. Lahtinen var också i hetluften i Göteborg och på mässan i Helsingfors. Detsamma gällde Maria Vainio-Kurtakko och hennes bok om äktenskapet mellan Albert

Edelfelt och Ellan de la Chapelle, som dessutom gästade Vasa Litterfest. I övrigt fick mässpubliken som vanligt ta del av det senaste inom SLS utgivning och forskning – allt från antifascism, miljöfrågor i bilderböcker, nya lömska samhällsproblem, historiska recept och andra arkivskatter till stormän och -kvinnor som von Wright, Wittgenstein, Topelius, Söderholm och Parland. ●

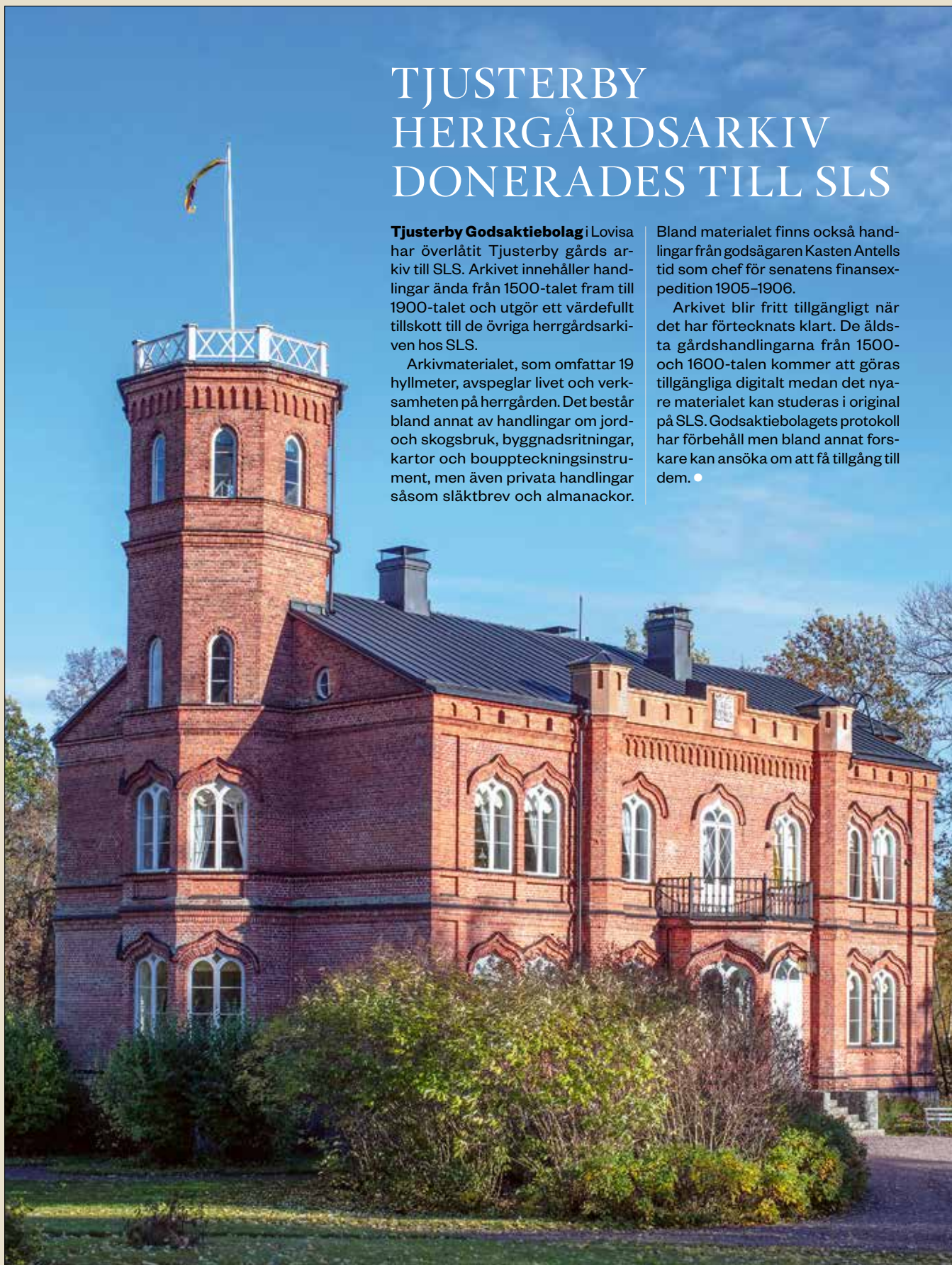
TJUSTERBY HERRGÅRDSARKIV DONERADES TILL SLS

Tjusterby Godsaktiebolag i Lovisa har överlåtit Tjusterby gårds arkiv till SLS. Arkivet innehåller handlingar ända från 1500-talet fram till 1900-talet och utgör ett värdefullt tillskott till de övriga herrgårdsarkiven hos SLS.

Arkivmaterialet, som omfattar 19 hyllmeter, avspeglar livet och verksamheten på herrgården. Det består bland annat av handlingar om jord- och skogsbruk, byggnadsritningar, kartor och bouppteckningsinstrument, men även privata handlingar såsom släktbrev och almanackor.

Bland materialet finns också handlingar från godsägaren Kasten Antells tid som chef för senatens finansexpedition 1905–1906.

Arkivet blir fritt tillgängligt när det har förtecknats klart. De äldsta gårdshandlingarna från 1500- och 1600-talen kommer att göras tillgängliga digitalt medan det nyare materialet kan studeras i original på SLS. Godsaktiebolagets protokoll har förbehåll men bland annat forskare kan ansöka om att få tillgång till dem. ●

Then Stormächtige Konungen uti Engeland och andra visor

I SLS bibliotek i Vasa finns en inbunden samling vistryck, eller skillingtryck, från 1700-talet. De enkla trycksakerna hade på sin tid en mycket stor spridning.

Det tunna häftet, som donerades till SLS 2020, består av elva skillingtryck med ett marmorerat omslag från samma tid. Skillingtrycken är utgivna av olika boktryckare i bland annat Stockholm mellan 1757 och 1784, men volymen är möjligen inbunden i Finland. I stället för tryckår anger några av dem dateringen "tryckt i åhr" eller "tryckt nu nyligen". Visorna representerar olika väl-

etablerade genrer, som andliga sånger, kärleksvisor och visor om brott och samtida politiska händelser. Skillingtrycken gavs ut för att sjungas, men i motsats till folkvisorna spreds de i tryckt form och upphovspersonerna till enskilda visor är ofta kända.

Det som gör den här lilla samlingen skillingtryck intressant och rätt ovanlig är att någon lät binda in trycken och uttryckli-

gen använde boken som en sångbok. "Wis Bok" har en tidigare ägare skrivit på första sidan. Värdefullt är också att så pass gamla vistryck bevarats. Skillingtrycken gavs ut i enorma mängder fram till sekelskiftet 1900, men betraktades länge som betydelslös populärlitteratur. •

Martin Ginström är bibliotekarie på SLS.

Skillingtrycken gavs i allmänhet ut i litet format, med sammanlagt åtta sidor varav en titelsida med innehållsförteckning. Foto: Kai Martonen

Varmt välkommen att fira

SLS ÅRSHÖGTID

MED PRISUTDELNING

söndagen den 5 februari kl. 18.00

i Helsingfors universitets solennitetssal (Alexandersgatan 5)

PROGRAM

Hälsningstal

sällskapets ordförande, professor Henrik Meinander

Anna Þorvaldsdóttir – Morten Hegelund, Guðbrandur Þorláksson

þann heilaga kross

Key Ensemble

Utdelning av litterära priser

Minna Leinonen – Jaakko Juteini

Tähtien synty

Norsk folksång (arr. Eyvind Alnæs)

Jeg lagde meg så sildig

Karin Rehnqvist – Jakob Arrhenius

Jag lyfter mina händer

Key Ensemble

Festföredrag

Sirpa Kähkönen

Peter Arnold Heise – Christian Hostrup

En sommeraften

Selim Palmgren – Jarl Hemmer

Dans i parken

Pärt Uusberg – Juhan Liiv

Muusika

Key Ensemble

Antalet platser i salen är begränsat, kom gärna i god tid för att försäkra dig om en plats.

Du kan även se programmet i direktsändning på sls.fi.

Ansvarsfullhet är **Björn Teirs** *starkaste ledstjärna*

Perspektivet ska vara evigt för att säkra en stabil placeringsverksamhet, säger SLS färskva vd Björn Teir. För hans egen del gäller inte nödvändigtvis detsamma. – Jag har inte kommit till SLS för att luta mig tillbaka.

Text: Susanna Landor

UNDER DENNA HÖST har Björn Teir provat på något han aldrig tidigare upplevt: livet som friherre. Oktober bestod av stugliv, strandhäng i Spanien, ett förlängt veckoslut i Berlin med fru och dotter och en aah, så tom kalender.

Det är följaktligen en avslappnad man i jeans och fritidsjacka som styr in båten mot hamnplatsen på Björnsö i östra Helsingfors en gråmulen höstdag. I fören står en galjonsfigur iklädd flytväst, hunden Nelly som är ivrig hopp-i-land-kalle.

Skärgården är Björn Teirs kraftkälla. Sedan 2016 har familjen en stuga på Rösö i Sibbo skärgård.

– Jag kan inte påstå att jag är grymt händig, men min familj säger att jag alltid pyntar med nånting. Då är en sommarstuga det bästa man kan ha, för här finns alltid något att åtgärda. Jag ser det som en investering i livskvalitet.

Pyntandet på barndomens smultronställe i Vasa skärgård hade för sin del indirekt en stor påverkan på Björn Teirs yrkesliv. Planen var att bli handelsman.

– Järnhandlaren i Vasa var vår stuggranne och en viktig person i mitt liv. Pappa var företagare och hade

”Samhällen är mosaiker och de kan slås sönder om fogmassan inte håller, om våra grundvalar och normer luckras upp.”

inte speciellt mycket semester, så jag tassade i bakhasorna på grannen i stället, berättar Teir.

Som 14-åring började han jobba på C. J. Hartmans järnaffär i Vasa och fyllde hyllorna med burkar från färglagret i källaren.

– För presentkortet jag fick som ersättning kunde jag köpa målarfärg till min egen flotte. Det kan man kalla cirkulärekonomi, när pengarna återvänder till utbetalaren, säger Teir och skrattar gott vid minnet.

Kulturen håller ihop samhället

Efter armén blev Teir heltidsanställd vid järnhandeln. På kvällarna gick han studentlinjen vid handelsläro-

verket. I högstadiet hade också ett samhällsintresse vaknat och efter att storebrodern **Bjarne** tagit med lillebror på Svensk Ungdoms årsmöte blev Teir aktiv inom ungdomspolitiken. Där någonstans tändes gnistan för språk, kultur och samhällsengagemang.

Handelsman blev han inte, men i dag kan 53-årige Teir visa upp ett imponerande mångsidigt cv där tunga poster inom förmögenhetsförvaltning med fokus på fastigheter följt på varandra, jämsides med uppdrag inom politik, utbildning, kultur och vetenskap.

Samhällsintresset stärktes i mitten av 1990-talet då han under tre år arbetade med internationella frågor i det forna Jugoslavien för **Elisabeth Rehn** som var FN:s människorättsrapportör. Teir upplevde hur makthavarna på Balkan använde kultur, språk och etnicitet som vapen, så att olika folkgrupper reste sig mot varandra.

– Den erfarenheten stärkte min tro på att språk, kultur och identitet är oerhört viktiga för att samhället ska fungera och utvecklas i harmoni. Samhällen är mosaiker och de kan slås sönder om fogmassan inte håller, om våra grundvalar och normer luckras upp. Det

Björn Teir, 53

Uppvuxen i Vasa, bor i Helsingfors.

Familj: Hustru **Carina Geber-Teir**, barnen **Oliver** och **Jessica**.

Politics magister. Vd för SLS sedan 1.11.2022.

Har tidigare arbetat bland annat för FN i forna Jugoslavien och i Europaparlamentet, som vd för Forum Capita och Arcada Nova, fastighetsdirektör på Stockmann och senast som partner i konsultföretaget Haahtela.

Har varit styrelseordförande för Svenska kulturfonden och medlem av SLS finansråd. Nu förtroendevald i Helsingfors universitets fastighetsutskott, Kultur- och konstområdets centralorganisation KULTA och Svenska folkskolans vänner.

samma ser vi nu under Rysslands anfallskrig i Ukraina. Resiliensen att klara av svåra förhållanden stärks av kulturen.

Ingen one-man show

Som vd för SLS vill Björn Teir jobba för att stärka det svenska i Finland, med förhoppning om majoritetens aktiva stöd. Den nya järnridån mot öst ger Finlands västliga orientering en boost och kan få intresset för det svenska att blomstra igen, enligt Teir.

– Jag hoppas att SLS kan jobba ännu mera med det finska Finland, speciellt de yngre eftersom det är avgörande på sikt; att vi skulle nå ännu fler med vårt arkivmaterial, vår utdelning och vår utgivning. Också i Sverige behövs mer folkupplysning om det svenska i Finland.

Några braskande programförklaringar vill Teir inte komma med – än. Han säger att SLS är "en jätteväl-skött, utpräglad sakkunnigorganisation" och att han tillsammans med de drygt 80 medarbetarna och 200 förtroendevalda vill jobba fram linjer för fortsättningen.

– Det här är ingen one-man show, men varje människa lämnar säkert ett eget fotspår. Om ett år kanske man kan börja säga något om mitt.

Ansvarsfullhet är ledstjärnan

SLS förmögenhet uppgår i dag till knappt 2 miljarder euro. Under tio procent av förmögenheten utgörs av fastigheter eller fastighetsfonder. Aktieportföljen har gett SLS en större avkastning över tid, och de kraftigast växande placeringsinstrumenten finns i private equity, alltså i bolag som inte är listade på börsen.

Avkastningen är en viktig komponent när man fattar investeringsbeslut, liksom en diversifiering av riskerna, men också andra värden får enligt Teir en allt viktigare roll.

– Betydelsen av ansvarsfullhet i placeringsverksamheten ökar med betoning på ekologisk hållbarhet, socialt ansvar och god förvaltning. För min del har

"Det här är ingen one-man show, men varje människa lämnar säkert ett eget fotspår. Om ett år kanske man kan börja säga något om mitt."

jag svårt att se att vi skulle göra investeringar som direkt stöder totalitära regimer.

Teir betonar att SLS placeringsstrategi utgår från att kapitalet ska existera i all framtid.

– Evighetsperspektivet får en att känna sig ganska liten. Men det handlar om att undvika tvära kast i placeringsverksamheten.

Avkastningen ska vara stabil och förutsägbar.

Ser man på Björn Teirs egen arbetshistoria har betydligt kortare tidsperspektiv gällt för respektive uppdrag. Hur länge blir det på SLS?

– Jag vågar inte ge några prognoser för de kan ju tolkas som löften, ler Teir. Men jag har inte kommit hit för att luta mig tillbaka. Beroende på vad våra beslutsfattare och jag själv anser att har utträttats, och om jag får vara frisk och har drivkraften kvar, kan det hända att jag ännu hinner göra något annat. ●

Björn Teir anländer till Björnsö båthamn från stugan på Röysö i Sibbo skärgård. Stugan är Teirs kraftkälla och han tillbringar mycket tid där.

Hunden Nelly följer husse Björn vart han än går.

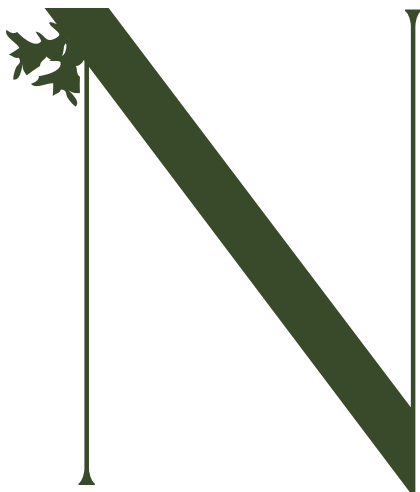
HERRGÅRDEN BLEV EN HOTSPOT FÖR NATURENS MÅNGFALD

Stensböle gårds marker i Borgå har genom enträget arbete förvandlats till en naturidyll där stora skogsområden får stå orörda och där kor och får betar på ängarna om somrarna. En stor äng med nunneört har blivit särskilt viktig för den utrotningshotade mnemosynefjärilen.

Text: Michaela von Kügelgen

Stensböle gård i Borgå har en över sjuhundra-
årig historia. Gården donerades till SLS 1990.

ÄRMARE 450 HEKTAR fredad mark breder ut sig runt Stensböle gård som SLS äger och förvaltar. Gården och markerna, belägna knappt tio kilometer utanför Borgå centrum, har blivit en oas för biodiversitet där orörd skog står sida vid sida med en äng där den sällsynta mnemosynefjärilen trivs.

Om somrarna betar kor och får på området, bland annat betar fåren på en fyra hektar stor äng som i maj fylls av nunneört. Den stora blomningen är avgörande

för den utrotningshotade mnemosynefjärilen som 2000 flyttades till ängen – efter att ha varit borta från området i över femtio år.

– Mnemosynefjärilen är ett slags fjärilarnas flaggskepp. Det vore väldigt tråkigt om vi förlorade arten, berättar **Mikko Kuussaari** från Finlands miljöcentral.

Populationens storlek varierar från år till år, som bäst har det funnits över tusen fjärilar en sommar, men allt beror på hur bra nunneörten växer. Det är nämligen

”Mnemosynefjärilen är ett slags fjärilarnas flaggskepp. Det vore väldigt tråkigt om vi förlorade arten.”

Foto: Mikko Kuussaari

den enda växten som mnemosynefjärilen äter.

– Fjärilslarverna har en kapplöpning med nunneörten. Larverna måste hinna äta tillräckligt innan växterna vissnar. När de vuxna fjärilarna kläcks finns inte ett spår av nunneörten kvar, bara lökarna i marken, förklarar Kuussaari.

Enligt honom har arbetet för att skydda mnemosynefjärilen gynnat även andra arter.

– Stensböle är en otrolig hotspot för naturens mångfald, säger Kuussaari.

Olika livsmiljöer

William Velmala, överinspektör på NTM-centralen i Nyland, lyfter också fram mångfalden på Stensböle.

– Här finns flera olika typer av livsmiljöer. Såväl väldigt gamla skogar som bevarats och där döda träd får stå kvar som ängar, strandängar, barrskog och lundskogar. Tillsammans bildar de varierande miljöer, säger Velmala.

Det som gör Stensböle säreget i Nyland är att stora enhetliga skogsområden fortfarande är bevarade. I dagens läge är det

allt vanligare att skogar fragmenteras, vilket leder till bland annat minskande livsmiljöer för fågelstammar.

På Stensböle ska naturen få ha sin gång och ett naturligt sätt att upprätthålla området är att låta får och kor beta på markerna. Målet är att störa naturen så lite som möjligt, men i vissa fall krävs också mänsklig inblandning.

– Forststyrelsen har till exempel avverkat främmande arter, såsom pichtagranar som härstammar från Nordamerika, vilket stödjer lundarnas naturliga utveckling, förklarar Velmala.

Även strandängen har slagits för att hindra igenväxt och minskat livsrum. I framtiden kommer korna att hjälpa till med det som maskinerna hittills tagit hand om.

– Att varje år sköta området maskinellt är dyrt och en engångsföreteelse, medan korna betar av området långsamt, säger Velmala.

I de vidsträckta gamla skogarna trivs bland annat tickor.

”Skog, odlad mark och hav har varit viktiga element på herrgårdarna. Genom att naturen på Stensböle är fredad bevaras landskapet som en del av det gemensamma kulturarvet.”

Närbelånga Bosgård lånar ibland ut sina kor som får betar ängarna på Stensböle.

Stort fredat område

För Stensböle gård har naturen alltid varit viktig. Det säger **Kristina Linnovaara** från SLS som är ordförande för Bestyrrelsen för Stensböle Minnen.

– Skog, odlad mark och hav har varit viktiga element på herrgårdarna. Genom att naturen på Stensböle är fredad bevaras landskapet som en del av det gemensamma kulturarvet. Överlag har naturens mångfald fått en annan betydelse i och med klimatförändringen, säger hon.

Även SLS fastighetschef **Hans Wiljanen** är enig om gårdens betydelse. Själv är han särskilt nöjd över samarbetet med NTM-centralen och Finlands miljöcentral. Han är också tacksam över den donation som fonden Stensböle Minnen fick från staten för att kunna freda miljön. Stensböle är dessutom tillsammans med Haiko gård en del av Borgå nationalstadspark.

– Fredandet möjliggör att gården bevaras som en helhet och att ingen börjar spjälka upp den. Det är inte många som vare sig kan eller har intresse för att freda ett så här stort område, det är att bra att vi som en allmännyttig organisation kan göra det, säger Wiljanen.

Stensböle gård är också en del av Miljöministeriets livsmiljöprogram

Helmi och har fått finansiering för restaurering och underhåll. I år byggdes bland annat 3,9 kilometer kostängsel med hjälp av stödet.

– Utan markägarnas tillstånd kan vi inte göra något på området och vi är tacksamma över att få göra detta viktiga arbete här, säger William Velmala från NTM-centralen.

Målet med miljöarbetet på Stensböle är att bevara de gamla skogarnas karaktär.

– I övrigt försöker vi återställa naturen i det skick som den var för femtio eller hundra år sedan, säger Velmala.

Enligt honom finns det också ett värde i sig att ta hand om naturen.

– Vi är ett rikt samhälle och har därför råd att spara en del naturområden. Precis som vi stöder idrott och konst ska vi se till att stödja naturen, säger Velmala.

Kristina Linnovaara påminner om att bevarandet av naturen inte bara handlar om att låta allt stå. Aktiv skötsel innebär bland annat att man inte låter allt växa igen.

– För hundra år sedan såg man havet från huset och nu syns det igen, säger hon. ●

Naturskyddsarbetet kräver samarbete mellan markägare och myndigheter. Fr.v. Kristina Linnovaara och Hans Wiljainen från SLS, Mikko Kuussaari från Finlands miljöcentral och William Velmala från NTM-centralen.

KRIGETS SKADOR SYNS INTE ALLTID UTANPÅ

Sönderbombade städer, sprängda broar, hemlösa, lemlästade och döda människor. De synliga spåren av kriget i Ukraina är många. Men det är de osynliga följderna som ger historikern Ville Kivimäkis forskning en isande aktualitet. Hans prisbelönta bok Murtuneet mielet ges nu ut på svenska.

Text: Susanna Landor

I frontgemenskapen förkroppsligade ofta kvinnorna, framför allt mödrarna och de systerliga lottorna och sjuksköterskorna, den rena, vårdande kvinnlighet som gav de unga soldaterna känslomässiga band och tröst mitt i det omgivande våldet. Foto: Försvarsmaktens bildarkiv, SA-kuva

Retirerande finska soldater på det sovjetiska storanfallets andra dag, den 11 juni 1944. De skakande upplevelsorna sommaren 1944 kom i många fall att utgöra soldaternas sista och mest traumatiska minnesbilder från kriget. Foto: Försvarsmaktens bildarkiv, SA-kuva

Vi TÄNKER OFTA PÅ heder och heroiska insatser när vi talar om krig, men kriget är också grogrund för skamliga känslor. Folk hamnar i situationer där de väljer fel, kanske skjuter sina egna, inte kan hjälpa sårade och civila, eller råkar i panik. Krig föder mycket skam och skammen får ofta långvariga konsekvenser, säger **Ville Kivimäki**.

För tio år sedan vann han Fack-Finlandiapriset för sin bok om de finska soldaternas krigstrauman under vinter- och fortsättningskriget. I bokens brännpunkt står de cirka 18 000 soldater som då lades in för psykiatrisk vård och som efter det tvingades bära på ett livslångt stigma.

Kivimäkis bok, som SLS nu utger på svenska med titeln *Sargade själar*, har ett nyskrivet förord och en färsk epilög. Boken baserar sig på hans doktorsavhandling vid Åbo Akademi 2013. Som forskare bestämde sig Kivimäki i ett tidigt skede för att han inte har den utbildning eller kompetens som behövs för att bemöta människor som eventuellt för första gången i sitt liv öppnar upp kring sina krigstrauman. I stället förlitade han sig på en diger arkivforskning i bland annat Krigsarkivet i Sörnäs, som numera är en del av Riksarkivet. I en till synes tråkig arkivsal uppdagades hisnande berättelser.

– När jag började plöja igenom materialet som legat och väntat i välsorterade mappar i sjuttio år öppnades ett fönster till händelser som jag trodde gått förlorade för alltid. Som forskningsmaterial var det av en helt annan typ än intervjuer, eftersom de här patientjournalerna skrevs i stunden. I dem finns allt antecknat, oredigerat, från patientens hjärtslag och skakande händer till hans skrik och suckar.

Kivimäki säger att det var en stark upplevelse.

– Där satt jag med de här, i sig avskalade, men väldigt intima journalerna, medan andra forskare vid bordet bredvid kanske fördjupade sig i en jägargenerals historia eller ett infanteriregementes framfart. Det var häpnadsväckande att de här rösterna ännu kunde höras i arkivet.

Rösterna berättade om soldaternas okontrollerbara rädsla vid fronten, om krigets kaos och arméns krav. De berättade om oro för familjen, om plikt- och hederskänsla och en vilja att sona sina misslyckanden.

De sorgligaste historierna handlade om dem som i dag antagligen skulle klassas som personer med intellektuella funktionsnedsättningar.

"Om individens värde alltid mäts i förhållande till samfundets är det lätt hänt att den vars psyke knäcks utsätts för en kollektiv skam."

"Omskakade" soldater gav huvudbry

Det var framför allt det långa ställningskriget 1942–1944 som orsakade psykiska reaktioner hos frontsoldaterna. Män som drabbats av granatchock, de så kallade "omskakade" soldaterna, var en stor utmaning för dåtidens läkare som hade svårt att skilja psykiska symtom från fysiska skador som hjärnskakning.

Boken är en tidsskildring av militärpsykiatriens uppkomst och utveckling i Finland, och av ett samhälle som inte hade kompetens att bemöta sargade människor med annat än hårt arbete som universalmedicin. Få krigsinvalidier med psykiska skador beviljades sjukpension eller en vårdplats, behandlingarna kunde vara brutala.

Kivimäki påvisar att soldaterna som bröts ned psykiskt inte passade in i det nationella narrativet om hemmet, fosterlandet och Gud.

– Om individens värde alltid mäts i förhållande till samfundets är det lätt hänt att den vars psyke knäcks utsätts för en kollektiv skam. I dag har vi lättare att identifiera ett trauma och erkänna individens lidande. Å andra sidan kan en stark gemenskap hjälpa till att bära individen, så det är en rörelse åt båda hållen.

Inte bara hjälplösa offer

I dag tänker vi att en soldat som reagerar psykiskt på krigets fasor och omänskliga förhållanden uppvisar en normal reaktion. Vad finns då att lära av de människor vi möter i boken?

– Min forskning är framför allt historia. Boken kom för sent för att kunna hjälpa de här människorna eller påverka skammens stigma. Men i dag pejlar vi boken mot framtiden. Hur kriget i Ukraina kommer att sluta vet vi inte, men det står klart att tiotusentals människor

kommer att bära med sig svåra erfarenheter av våld och förlust, och det kommer att ta länge att komma vidare. På det sättet får min bok en ny tragisk aktualitet, säger Ville Kivimäki.

I översättningens nyskrivna epilog slår Kivimäki fast att det finns en skillnad mellan att delta i ett försvarskrig och i ett anfallskrig: "Den som försvarar sitt land, sina närmaste och sitt hem kan tvingas genomgå svåra mentala lidanden, men att låta bli kan leda till ännu mer och ännu långvarigare traumatiskt våld."

Här kan de krigsskadade finska soldaternas upplevelser tjäna som historiska belägg, för de vittnar också om hur meningsfullt soldaterna upplevde sitt uppdrag.

– I stället för att utgå från att alla blir traumatiserade av krig kan vi komma ihåg att människor också har överlevnadsknep. Ukrainarna är inte enbart hjälplösa offer utan de försvarar sitt hem och sitt fosterland, och därför kan också traumatiska upplevelser få en stark betydelse för dem. ●

Ville Kivimäki har för sin forskning om de finska soldaternas krigstrauman plöjt igenom bland annat mängder av patientjournaler. Han är verksam som universitetsforskare vid Tammerfors universitet och arbetar inom Finlands Akademis spetsforskningsenhet för erfarenhetshistoria.

Om man inte kan ta till sig kommunikation på allmänspråk kan vardagen underlättas av att man har tillgång till texter, tal och tecknat språk i anpassad form. Men hur fungerar lätt finlandssvenska? Det undersöker forskarna i projektet Lätt finlandssvenska – en språkform för minoriteter inom minoriteten.

Text: Nina Edgren-Henrichson

– **DET FINNS ETT BEHOV** att veta mer om den grupp finlands-svenskar som av olika orsaker har svårt att förstå eller läsa så kallat allmänspråk, säger ledaren för projektet *Lätt finlandssvenska* **Camilla Lindholm**, som är professor i nordiska språk vid Tammerfors universitet.

Exakt hur många personer som ingår i den här minoriteten är oklart, men Lindholm hänvisar till forskarkollegan **Leelaura Leskelä** som beräknat att cirka tio procent av den finlandssvenska befolkningen hör till den här gruppen. Det ger ungefär 29 000 personer.

Lindholm konstaterar att projektet bidrar till att fylla en forskningslucka eftersom det har bedrivits rätt lite forskning om lätt svenska överlag. Detta trots att Sverige har varit ett föregångsland där man producerat material på lätt språk i tiotals år.

– Men särskilt viktigt är det att undersöka lätt finlandssvenska för att det handlar om en språklig minoritet inom den språkliga minoriteten. När man hör till en språklig minoritet finns

Många behöver en lättare finlands- svenska

det en risk att man inte får sina språkliga behov tillgodosedda, och då är man ännu mer utsatt om man hör till en minoritet inom minoriteten.

Balansgång att skapa ett lätt språk

Det finns anvisningar för hur man kan bearbeta innehåll, ord och strukturer i texter för att anpassa språket. Till dem hör att man ska undvika abstrakta ord som kan vara svåra för läsaren att förstå och att man ska förklara dem om de är nödvändiga. Man ska också undvika långa meningar.

– Men man ska inte heller ha alltför korta meningar för då blir det lätt hackigt. Det är ganska svårt att läsa till exempel

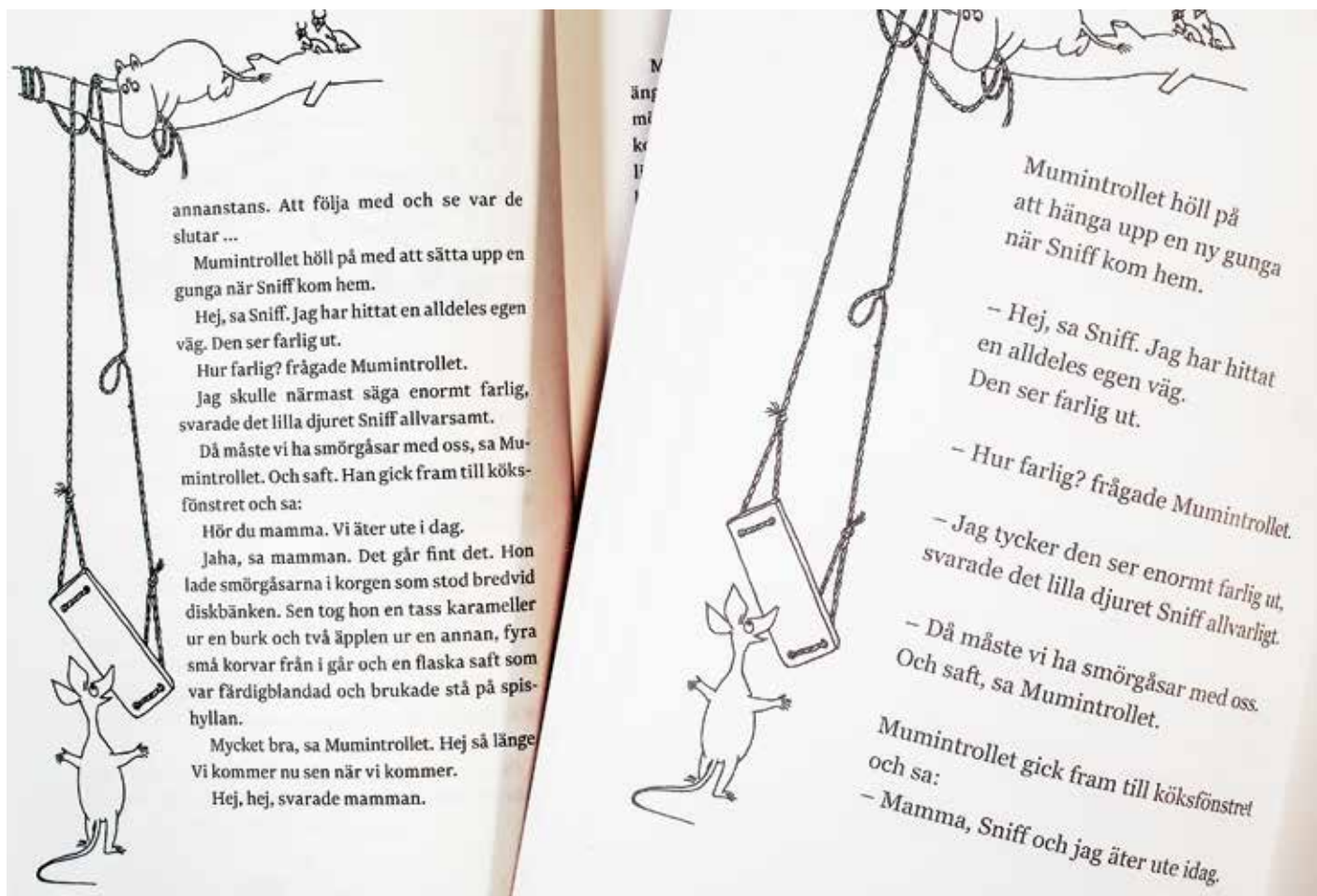
en text som består av en rad korta huvudsatser, konstaterar Lindholm.

– Sedan finns det anvisningar som inte har direkt med språket att göra utan mer med layout: att man ska ha rubriker som är informativa och kanske bilder som stöder läsarens möjlighet att följa med.

För lätt talat språk gäller delvis samma principer som för det skrivna, såsom att undvika svåra ord och konstruktioner. Specifikt för tal är att man inte ska tala för snabbt och att man med betoningar kan markera det som är viktigt. I samtal har man också möjlighet att reagera på motpartens reaktioner.

– Den andra parten kan säga att den inte förstår eller visa det kroppsligt på

Camilla Lindholm leder forskningsprojektet *Lätt finlandssvenska*. Projektets fyra forskare undersöker hur text, tal och tecknat språk kan anpassas för att underlätta vardagen för personer som har svårt att ta till sig allmänspråklig kommunikation.

En del böcker skrivs som lättlästa medan andra är återberättade versioner. Till höger en lättläst bearbetning av Tove Janssons *Kometen kommer*, som är utgiven av förlaget Lärum i Finland. © Tove Jansson (1946) Moomin Characters TM

Projektet *Lätt finlandssvenska – en språkform för minoriteter inom minoriteten* pågår 2021–2023 och är förlagt till Tammerfors universitet. I projektgruppen ingår professor Camilla Lindholm (projektledare), FM Solveig Arle, FD Marja Kivilehto och FM Satu Siltalo. Dessutom är FM Carina Frondén, som för närvarande är forskare vid SLS, associerad till projektet.

olika sätt. Det handlar också om att man ska ge den andra tillräckligt med tid och att man ska lyssna.

Tre delprojekt

Forskarna i projektet undersöker nu om det anpassade språket fungerar och vilka behov de språkliga minoriteterna inom minoriteten har. Projektet är uppdelat i tre delprojekt: **Solveig Arle** skriver sin doktorsavhandling om skrivet lätt språk, **Satu Siltalo** fokuserar på en anpassad variant av finlandssvenskt teckenspråk och Camilla Lindholm och hennes kollega **Marja Kivilehto** undersöker talat lätt språk.

Lindholms ingång till lätt språk är hennes mångåriga forskning om talat språk, i synnerhet om kommunikation mellan personer med minnessjukdomar och vårdpersonal. Inom projektet undersöker hon tillsammans med Marja Kivilehto talat lätt språk inom demensvården. Lindholm ska också fördjupa sig i den kroppsliga aspekten av kommunikationen.

"Vad gör man som vårdare när man märker att det är problem med förståelsen?"

– Vad gör man som vårdare när man märker att det är problem med förståelsen? Kanske man upprepar eller omformulerar det man sagt, men samtidigt gör någonting med kroppen. Man kanske går närmare eller ändrar sin kroppsställning eller sin blick.

Camilla Lindholm understryker den samhälleliga aspekten som drivkraft i projektet.

– Genom att vi får veta mer om hur lätt språk fungerar kan vi förhoppningsvis bidra till att förbättra vissa utsatta gruppers levnadsvillkor. ●

Marina Lindell

Frågorna som splittrar Svenskfinland

I MÅNGA DEMOKRATISKA SAMHÄLLEN ser vi ökande meningsskiljaktigheter och mer extrema politiska positioneringar. Ideologisk polarisering innebär att olika åsiktsläger glider alltmer isär. Även om det ska finnas olika åsikter i en demokrati, uppstår problem när de olika åsiktslägren slutar respektera varandra och börjar hysa agg mot det motsatta läget. Detta kallas affektiv eller känslomässig polarisering och är direkt skadligt för samhället, eftersom det skapar klyftor och misstro mellan grupper. Polarisering handlar till stor del om värderingar och att det bildas grupper, till exempel i sociala medier, där identitet, politiska åsikter och livsstil förenar.

Forskningsprojektet *Ett polariserat samhällsklimat i Svenskfinland? – omfattning, orsaker och lösningar* har som syfte att systematiskt studera omfattningen av, orsakerna till och effekterna av polarisering i Svenskfinland. Vi samlar in data via den finlandssvenska medborgarpanelen Barometern, en onlinepanel med cirka 4 500 svenskspråkiga i Finland som regelbundet svarar på frågor om politik och samhälle. Under projektets första år har vi kartlagt omfattningen av ideologisk och känslomässig polarisering i Svenskfinland. Det är utmanande att studera omfattningen av känslomässig polarisering eftersom man ogärna medger att man har fördomar mot andra.

Mycket av forskningen om polarisering har fokuserat på den amerikanska kontexten, där demokratiska och republikanska väljare inte bara distanserat sig från varandra åsiktsmässigt utan även känslomässigt, och alltmer ser det andra partiet som en fiende som måste förgöras. USA med sitt tvåpartisystem är för många sinnebilderna av ett polariserat samhälle och länge trodde vi att Finland var förskonat från detta fenomen. Ny forskning tyder dock på att Finland blivit mer politiskt polariserat sedan 2011 och att de olika partiernas väljare rört sig allt längre bort från varandra.

Vilka frågor upplevs som polariserande i Svenskfinland och hur förhåller man sig till dem som inte delar ens åsikt? Vi har hittills undersökt detta i två enkätstudier och resultaten tyder på att de sakfrågor som finlandssvenskarna upplever som mest polariserande i Finland är invandring, miljö- och klimatfrågor, det svenska språket och tvåspråkigheten, NATO och säkerhetsfrågor, inkomstskillnader och sexuella minoriteters rättigheter. Våra inledande analyser tyder också på att det finns en relativt stark känslomässig polarisering i frågor som gäller bland annat invandring, vacciner och sexuella minoriteters rättigheter.

Vi är ivriga över att fortsätta analysera vårt unika material och att samla in mer data nästa år. Du kan följa projektet i sociala medier på #SLSpolarisering. ●

Marina Lindell är akademiforskare vid Åbo Akademi. Hon leder forskningsprojektet *Ett polariserat samhällsklimat i Svenskfinland? – omfattning, orsaker och lösningar* tillsammans med Kim Strandberg, professor i statskunskap vid Åbo Akademi. Projektet finansieras av SLS.

Foto: Jennifer Granqvist, Åbo Akademi

"Det verkar finnas en relativt stark känslomässig polarisering i frågor som gäller bland annat invandring, vacciner och sexuella minoriteters rättigheter."

SLS når ny publik

De stora mängder av information som SLS besitter når nu allt fler tack vare ett samarbete med föreningen Projekt Fredrika, som jobbar med att lyfta fram det svenska Finland på Wikipedia. På bara ett år har synligheten för SLS material ökat betydligt.

Text: Michaela von Kügelgen

SLS UPPDRAG är att bevara, utforska och sprida kunskap om det svenska kulturarvet i Finland. Att göra det via kanaler som webbencyklopedin Wikipedia är ett sätt att sprida kunskapen till en bredare målgrupp.

– Vi har tidigare gjort olika mindre insatser på Wikipedia, till exempel har lämpliga artiklar fått länkar med hänvisningar till en del av SLS personarkiv, berättar **Johan Pyy** som är enhetschef vid SLS arkiv.

Han kände till Projekt Fredrika och hade i flera år funderat på hur ett sam-

arbete kunde se ut. I början av 2022 blev det verklighet.

– Jag brukar säga att SLS har gjort 95 procent av jobbet med att publicera fascinerande forskning med rätt sorts licenser, men den sista 5 procenten saknades eftersom informationen inte var överförd till öppen data, säger **Kaj Arnö**.

Han är hjärnan bakom Projekt Fredrika som anlits för att synliggöra SLS arkivmaterial och utgivning.

Arnö påminner ändå om att Wikipedias uppgift inte är att stödja särintressen, utan att tillhandahålla ett så bra uppslagsverk som möjligt. Nyckeln till detta är källor – och dem har SLS rikligt av.

– SLS bildar allmänheten, vilket ligger nära det som Wikipedia vill göra. Vi har etablerat flera så kallade pekare mellan Wikipedia och SLS, säger Arnö.

Åtgärddar kunskapsluckor

Arbetet började med att SLS gjorde en prioriteringslista över vilka potentiella helheter som kunde synliggöras i Wikivärlden, och under det gångna året har Projekt Fredrika lagt in hundratals käll-

hänvisningar till bland annat *Biografiskt lexikon för Finland* (blf.fi), men också till SLS digitala böcker.

Arnö delar med sig av en golfanalogi: SLS har slagit bollen riktigt nära centrum av greenen men sedan har det behövts någon som kunnat putta in bollen.

– Där uppstår synergien, vi kan putta medan SLS kan slå med stora klubbor. Man måste spela med Wikipedias egna spelregler, säger han.

I praktiken har det gått till så att SLS personal tagit ut data i strukturerad form som Projekt Fredrika sedan lagt ut på Wikipedia. Till exempel hittar många nya läsare nu till blf.fi via artiklar om **Tove Jansson**, **Alvar Aalto** och många andra.

– Vi fick en förteckning och kopplade ihop med det som redan fanns på Wikipedia. Så kunde vi härleda vilka luckor som var väsentliga att fylla, berättar Kaj Arnö.

Enligt honom har uppdraget nu genomförts – samtidigt har man ändå bara skrapat på ytan. Det finns mängder av material som kunde läggas ut.

Fotografiet av "Graf Zeppelin" på Malms flygplats 1930 hör till de bilder ur SLS arkiv som överförts från Finna till Wikimedia Commons och som fått stor synlighet Foto: Bernhard Åström. SLS/Veterinär Bernhard Åströms glasplåtsamling

via Wikipedia

"Vi kan putta medan SLS kan slå med stora klubbor. Man måste spela med Wikipedias egna spelregler."

Stor synlighet för materialet

Johan Pyy gläds bland annat åt att de arkivbilder som lagts ut på Wikimedia Commons fått en bred användning. Men han framhåller att SLS enbart lägger ut bilder som redan finns publicerade på den nationella tjänsten Finna och som inte har några förbehåll.

– Vi kan följa med hur materialet används och det händer hela tiden något. Till exempel används bilder från Viborg på ryska Wikipedia och i en engelsk artikel om segelbåtar finns bilder tagna av **Göran Schildt**, berättar Pyy.

En annan fördel är att det material som SLS förvaltar nu får "gratis" synlighet via Wikipedia – det behövs inga satsningar på marknadsföring för att lyfta materialet.

Till exempel läses den svenska Wikipedia-artikeln om **Edith Södergran** 35 000 gånger per år, medan SLS egen författarsida tidigare hade 1 000 visningar per år – trots att den var sökmotor-optimerad. Nu finns en länk till blf.fi i artikeln om Södergran.

För Arnös del är samarbetet med SLS en dröm som gått i uppfyllelse – en dröm som gett tydliga resultat.

Förbättringarna i Wikidata har också en stor betydelse för sökoptimeringen i olika tjänster. Allt är inte SLS och Projekt Fredrikas förtjänst, men tack vare samarbetet blir kvaliteten på webbsökningar bättre. ●

"Det som inte syns glöms bort. Det är viktigt att inse att Finlands historia inte enbart är skriven på finska, utan i hög grad även på svenska", säger Kaj Arnö. Foto: Niklas Tallqvist

FRÅN APSKÄMIT TILL GUDS REDSKAP

När darwinismen och andra evolutions-teoretiska idéer spreds i den finländska offentligheten under slutet av 1800-talet behandlades nymodigheterna både seriöst och genom satir. Julia Dahlberg undersöker hur nyheten om att människan härstammar från andra arter togs emot.

Text: Samuel Brander

MEDAN STÖRSTA DELEN av den tidigare forskningen om evolutionsidéernas tidiga historia i Finland har fokuserat ganska ensidigt på själva vetenskapen och vetenskapsmännen, i synnerhet naturvetenskapen, är **Julia Dahlbergs** fokus delvis ett annat. Ett centralt källmaterial i hennes forskning är finländska tidningar från 1800-talet.

– Väldigt få läste vetenskapliga verk medan tidningarna lästes av en mycket bredare publik. Till slut tapetserade man upp dem på dassväggen och läste dem ännu där. Ur den synvinkeln är det spännande att undersöka vad tidningarna egentligen förmedlade, säger Dahlberg.

Evolutionsteorin fick sitt genombrott i Finland genom **Charles Darwins** verk *On the Origin of Species* (1859), men det tog ett tag innan Darwins teori började diskuteras i någon större utsträckning i den finländska pressen.

– Första gången som verket omnämndes i en finländsk tidning var 1861, då *Vasabladet* hade en artikel om ämnet, men sedan blev det tyst igen. På 1870-talet ökade intresset och det skrevs alltmer om darwinismen.

– Det sammanföll med att Darwins andra stora och viktiga bok, *The Descent of Man*, som handlar om människans ursprung, utkom i början av 1870-talet. I det här skedet var det alltså inte längre bara evolutionsteorin i sig som pressen fäste sig vid, utan det var fråga om människans ursprung, att också vi härstammar från tidigare arter. Skämten om apor var väldigt många och, ur nutida synvinkel, ofta ganska rasistiska och sexistiska.

– Satiren var relativt dominerande, men i de artiklar som behandlade ämnet seriöst förhöll sig skribenterna ofta rätt accepterande till evolutionsteorierna. Attityden var ungefär den att om den stora brittiske vetenskapsmannen säger att det är så här, då måste det ju stämma. På 1880-talet – Darwin dog 1882 – började darwinismen redan bli ganska etablerad, och de andra evolutionsteorierna, till exempel **Jean-Baptiste de Lamarcks**, **Ernst Haeckels** och **Herbert Spencers** idéer, cirkulerade parallellt, berättar Dahlberg.

Samtidigt påpekar hon att man inte utgående från tidningsmaterialet kan dra några slutsatser om när idéer som det naturliga urvalet och att människan härstammar från tidigare arter blev allmänt omfattade i Finland.

– De som skrev mest i tidningar var ju redaktörer och journalister, i ett visst avseende en del av samhällseliten.

Genom att studera hur evolutionsfrågorna avhandlats i bland annat tidningar, skolböcker och brev försöker Julia Dahlberg få klarhet i hur de nya teorierna spreds i Finland.

”Skämten om apor var väldigt många och, ur nutida synvinkel, ofta ganska rasistiska och sexistiska.”

För att kartlägga när evolutionsidéerna blev allmänt accepterade i Finland ska Dahlberg ännu bland annat undersöka läroböcker från slutet av 1800-talet.

– Det är inte helt lätt att fastställa någon bestämd tidpunkt för när man började undervisa om evolutionen i till exempel folkskolan, men det skedde knappast under 1800-talet.

– Än i dag är det 10 procent av finländarna som inte omfattar tanken på att människan utvecklats ur tidigare arter. Det är en långsam process för en idé att få fäste och genomslag, resonerar Dahlberg.

Motstånd mot idéspidningen

Trots att debatten om evolutionen inte var särskilt intensiv var den ändå inte obefintlig. Vid sidan av vissa naturvetare som motsatte sig Darwins läror redan på 1860-talet, bland andra professorn i zoologi **Fredrik Wilhelm Mäklin**, fanns det ett slags moralistisk kritik av evolutionsteorierna i den offentliga debatten.

– En stor debatt som fördes på 1870-talet handlade om en inrättning som kallades för kvinnoakademin. Under några år föreläste universitetslärare för flickor och kvinnor utanför universitetet, eftersom de på den tiden inte kunde studera vid universitetet. När det vid kvinnoakademin hade förelästs om evolutionsteorin uppstod det en större diskussion om huruvida man fick berätta den här sortens saker för kvinnor. Det här är ett bra exempel på hur diskussionen såg ut: det handlade inte så mycket om evolutionsteorin i sig, utan om det var passande att delge den åt olika personer eller grupper.

– Oftast var det religiösa personer, inte nödvändigtvis präster, men personer med en stark religiös övertygelse, som i offentligheten förhöll sig kritiska till evolutionsteorierna och spridningen av dem, förklarar Dahlberg.

Kristendomen och evolutionsteorin

Att religion och evolution skulle ha uteslutit varandra var emellertid inte någon allmänt utbredd uppfattning i 1800-talets Finland. Det var snarare tvärtom.

– För väldigt många människor på 1800-talet fanns det inte någon tydlig skillnad mellan religion och vetenskap av det slag vi har i dag. Man tänkte att det var möjligt att förena evolutionsteorin med kristen tro.

”För väldigt många människor på 1800-talet fanns det inte någon tydlig skillnad mellan religion och vetenskap av det slag vi har i dag. Man tänkte att det var möjligt att förena evolutionsteorin med kristen tro.”

Evolutionen kunde förklaras som Guds sätt att skapa, ett redskap i Guds händer, och då kunde man tro på evolutionen utan att avsäga sig sin religion.

– Klart att det fanns en och annan teolog som uttalade sig på ett annat sätt, men det här tänkesättet var mycket vanligt och antagligen en av orsakerna till att introducerandet av evolutionsteorin i Finland gick förhållandevis smärtfritt. I katolska länder verkar det många gånger ha funnits större svårigheter att förena synsätten.

Kunskapshistoriskt perspektiv

I en tidigare artikel i antologin *Moral, evolution och samhälle*. Edvard Westermarck och hans närmaste krets (2021) har Julia Dahlberg undersökt hur utomvetenskapliga faktorer, som synen på politik och religion inom det finländska forskarsamfundet, påverkade det vetenskapliga mottagandet av evolutionsteorierna i storfurstendömet Finland. Det komplexa förhållandet mellan vetenskap och det övriga samhället är också centralt i den kunskapshistoriska inriktning som Dahlberg utgår från i sin nuvarande forskning.

– Kunskapshistoria är en ganska ny inriktning. Det är ganska stort i vissa länder som till exempel Tyskland och Sverige. I Lund finns ett helt nygrundat centrum för kunskapshistoria.

– Det betyder att man måste undersöka ett mycket bredare källmaterial och se hur kunskap cirkulerar på olika sätt i samhället. Det är inte alltid bara så att man någonstans högst upp har vetenskapsmännen och forskarna som har kunskap som sipprar nedåt i lagren och till sist når skolelever och vanliga tidningsläsare. Tvärtom finns det olika slag av kunskap som cirkulerar. Forskarna får också sin kunskap någonstans ifrån: de har sina informanter som berättar, de intervjuar personer ur en ursprungsbefolkning eller personer med praktisk kunskap såsom barnmorskor, djuruppfödare eller sjömän.

Johan Axel Palmén var den första i Finland som tillämpade Darwins teori i sin doktorsavhandling om fåglars flyttvägar 1874. Han var elev till den evolutionskritiska Fredrik Wilhelm Mäklin och efterträdde honom som professor i zoologi. Foto: Museiverket, Historiska bildsamlingarna

Dahlberg förklarar vad det kunskapshistoriska perspektivet i praktiken innebär för hennes nuvarande forskning.

– Det handlar mycket om vilka källor jag använder. Det är just tidningar, skolböcker, privatarkiv, brev och dylikt som gör att det blir en annorlunda infallsvinkel. På det sättet försöker jag också se hur kännedomen om de olika evolutionsteorierna har rört sig på olika nivåer i det finländska samhället. ●

JULIA DAHLBERG

Julia Dahlberg disputerade 2018 på en avhandling om Helena Westermarck för vilken hon tilldelades Statsrådet Mauritz Hallbergs pris. Sin postdoktorala forskning om hur evolutionsteorin mottogs i Finland bedriver hon vid Uleåborgs universitet, med finansiering i tre år av SLS.

1700-talsrecept med smak av jul

Kokade päron, kanelbröd och brända mandlar är exempel ur den receptskatt på sex finländska recepthandskrifter som SLS publicerade på webbplatsen Historiska recept i november. Vågar du testa de här fyra vintriga rätterna?

Text: Maren Jonasson Matstyling: Yrsa Lindqvist

DE GAMLA RECEPTEN innehåller ofta otydligheter och ofullständiga beskrivningar av hur maträtterna skulle tillredas. Det finns heller inga redogörelser för hur olika bakverk skulle se ut, vilket gör recepten extra utmanande att tillreda.

Här återger vi fyra utvalda recept i moderniserad stavning. Kanelbröd ingår i den så kallade Naguhandskriften som förmodligen är nedtecknad på 1790-talet. De tre övriga recepten ingår i Hertonäshandskriften som är daterad 1817 av viceamiral Carl Olof Cronstedts dotter Hedvig Charlotta.

Kokade päron med lingonsaft

Man kokar lingon och låter den mesta saften rinna utav. Då mäter man av 1 ½ stop lingonsaft och lika mycket sirap. Vilket först kokar tills han blir väl tjock, då röres saften uti och 1 lispund skalade päron, vilket då kokar jämt tills de bliva mjuka och klara. De konserveras med vaxpapper över. N:B: dessa päron kunna vara av allra sämsta sorten och päronen vägas förrn de skalas, klyvas eller skäras i ¼ delar, allt som de äro stora och kärnhuset bortskäres.

TIPS! I stället för färdig sirap kan man koka socker och vatten.

Använd gärna

#slshistoriskarecept

om du publicerar bilder i sociala
medier av något du tillrett.

Risgrynskräm

Risgryn kokas till en gröt med vatten, när gröten är inemot färdig, uppblandas den med socker och finskurna citronskal efter smak. Det slås i en spilkum eller form att kallna. Slås på ett fat och överhålles med körsbärs- eller hallonsaft som är kokt med socker, och ätes med saft i stället för grädda.

TIPS! Lägg till en nypa salt om du vill. Gröten kan ätas kall eller varm.

Tant Jeanetes brända mandlar

1 skålpund sötmandel värmes i malmgryta oskalade, hålles varma i en servett; 1 skålpund stött socker lägges i grytan med 12 skedblad vatten att det är smält, kokas litet innan man slår mandlarna uti, på dem skall sockret först fastna, så åter avsmälta, åter fastna, då mandlarna börja knäppa; då man mycket geschwint skall slå upp dem, och de bli mycket goda.

TIPS! I stället för en "malmgryta" kan du använda en vanlig kastrull eller gjutjärnsgryta.

Kanelbröd

Tag till ½ stop mjölk 12 stycken ägg, några skedblad smör, 1 skålpund socker, 3 lod kanel, 1 ½ lod ingefära, gör deg därav med gott vetemjöl och 1 skedblad jäst, så gör kringlor därav uti allehanda figurer, sätt på smort papper och grädda straxt.

TIPS! Äggen var under 1700- och 1800-talen betydligt mindre än dagens. Du får alltså ta färre ägg.

MÅTT OCH VIKTER

1 stop = 1,3 liter
1 skedblad = 1 matsked
1 lispund = 8,5 kg
1 skålpund = 425 gram
1 lod = 13,3 gram

Webbplatsen Historiska recept med 1111 recept, råd och rön från 1700- och 1800-talen är en fritt tillgänglig kunskapsbank för alla som intresserar sig för matlagning, huskurer, färgning, tvålkokning, brännvinskryddning och ölbryggning. För varje enskild handskrift ges uppgifter om tillkomst, utseende och proveniens, och i en längre arti-

kel placeras **Märtha Norrback** i receptsamlingarna i deras kulturhistoriska sammanhang. Gamla mått och vikter förklaras och med hjälp av en sökning på ämnesord navigerar man lätt fram till de recept som innehåller en viss ingrediens.

Redaktörer är **Maren Jonasson**, **Sebastian Köhler** och Märtha Norrback.

historiskarecept.sls.fi

AKTIONER OCH REAKTIONER I KRISTIDER

Äntligen verkade coronapandemin ge vika och världen kunde bli som vanligt igen. Men plötsligt kom nästa kris, Rysslands anfallskrig mot Ukraina. Svaren på SLS frågelistor om kriget och Nato vittnar om både oro och solidaritet.

Text & foto: Yrsa Lindqvist

REAKTIONER, FÖLJDER, AKTIONER och framtidstro var nyckelorden i frågelistan *Krig i Ukraina. Krig i Europa* som SLS sände ut strax efter krigsutbrottet. Utmärkande för tankarna i frågelistsvaren är känslan av otrygghet. Dels anar man att kriget kommer att få stora följder internationellt, dels är man orolig för den egna nationella säkerheten. Under den första tiden följde många intensivt med all medierapportering, men insåg också så småningom att det i längden är ohållbart.

De flesta fick information om krigsutbrottet den 24 februari genast på morgonen via radions nyheter eller en nyhetswebbsida. Kriget var det stora samsämsämnet med extra nyhetssändningar och presskonferenser.

Reagerade på nyheterna [genom] att sitta framför datorn/mobilen hela dagen och följa med händelserna främst via Twitter. Kunde helt enkelt inte slita mig loss från maskinen. Såg videon och bilder direkt från krigshändelser i Ukraina och det såg inte bra ut, men lyckligtvis lyckades inte Ryssland ta Ukraina enligt planerna. (Man f. 1984)

Internet och sociala medier har fört med sig ett nytt sätt att på avstånd uppleva vad som händer, i realtid. Det finns ingen redaktion som bedömer vad som är för uppskakande för att visas. Kriget är synligt för alla som vill se det.

Solidaritet

Varje dag pågår det krig någonstans i världen, men nu kändes det annorlunda. Det handlade om ett grannland till Ryssland, i likhet med Finland. Det var kvinnor, barn, äldre och husdjur som flydde. Männen blev till stor del kvar i Ukraina.

Många skriver att de vid sidan av bestörtning och ilska också upplevde en glädje över den solidaritet och vilja att hjälpa som genast uppstod.

Med tacksamhet har jag följt med vårt lands hjälpinsatser och solidaritetshandlingar! Har inte gjort annat själv än donerat pengar till Röda Korset och Unicef. Jag känner människor som öppnat sina hem och är full av beundran för alla dem som konkret hjälper. (Kvinna f. 1950)

Den ukrainska flaggan blev snabbt en solidaritetssymbol som användes av organisationer, föreningar, statliga verk och affärsvärlden. Här flaggar Helsingforsregionens trafik för Ukraina.

”Många skriver att de vid sidan av bestörtning och ilska också upplevde en glädje över den solidaritet och vilja att hjälpa som genast uppstod.”

Kriget eskalerade vecka för vecka samtidigt som den akuta oron i Finland långsamt avtog. Fokus låg på Ukraina och ingen mobilisering ägde rum vid gränserna till Rysslands övriga grannländer. På sätt och vis kändes det som en lättnad, men krigets verklighet gav också upphov till en känsla av hopplöshet.

Jag har försökt fundera ut hur jag kunde bidra till att hjälpa de tusentals ukrainska flyktingar som kommer oxå till Finland. Råkar ha några ukrainska bekanta som är fullt sysselsatta med olika insamlingar och med att organisera allt möjligt för kommande flyktingar. Gör en liten insats med att hjälpa till där, men det är så oändligt lite jämfört med den enorma krissituation som människor lever i. (Man f. 1951)

Nato nästa

Även om finländarnas vardag inte nämnvärt påverkades skulle Finlands geopolitiska ställning förändras som en följd av Rysslands anfallskrig. Den 17 maj lämnade Finland, tillsammans med Sverige, in sin ansökan om medlemskap i Nato.

Också den här historiska händelsen gick SLS in för att dokumentera och sända samma vecka ut frågelistan Finland och Nato – nu skrivs historia. Jämfört med de kommentarer som frågelistan om kriget i Ukraina resulterade i är tankarna om Finland och Nato mer nyanserade, det fanns nu några månaders perspektiv på krigstillståndet i Europa. Beskrivningarna och resonemangen är längre, och de innehåller analyser och speglar eftertanke.

En av frågorna handlade om den egna beredskapen i en krissituation. Redan under pandemin hade myndigheterna uppmanat alla medborgare att ha ett förråd av förnödenheter hemma. Nu talades det även om att cyberattacker kan drabba Finland som en följd av Natoansökan. I samband med frågan om beredskap skriver några också om sina flyktplaner.

Min första instinkt skulle nog vara att försöka ta mig från Helsingfors hem till min familj i Österbotten. Helsingfors är antagligen den största måltavlan, så Österbotten känns på det sättet mycket mer säkert. Hos min familj skulle jag också mer få känslan av att jag inte är ensam ansvarig för min

överlevnad, eftersom jag där är mer av ett barn. Här är jag vuxen. I något skede kanske jag skulle försöka fly landet, om inte fosterländskheten skulle kicka in och jag bestämde mig för att jag hellre dör på min egen mark som mina släktingar har krigat för att jag ska kunna få bo på, än att leva som flykting utan någonting i ett främmande land. (Kvinna f. 2000)

Kris föder kris

Under 2020-talet har flera oförutsedda händelser påverkat vårt samhälle. En pandemi, ett anfallskrig i Europa och en Natoansökan följde slag på slag. De äldsta minns andra världskriget, de medelålders kalla krigets kärnvapenhot. De lugna åren i vår del av världen blev en parentes. Just nu är de höga elpriserna på allas läppar. Det är 50 år sedan oljekrisen på 1970-talet och vi står inför en vinter som kan bli kall och dyr. Vår nästa frågelista handlar därför om den pågående energikrisen. Vad gör du för att spara energi?

Yrsa Lindqvist är förste arkivarie vid SLS i Helsingfors.

Heikki Oja ville ha med många helgonbilder i sin bok. "Det finns flera gamla mästare som avbildat helgon, det var ett populärt motiv att måla. Därför innehåller boken fina bilder", säger Oja.

5 FRÅGOR TILL *Heikki Oja*

Nästa år ger SLS ut Heikki Ojas bok Helgonnamn i almanackan. Många helgonnamn är fortfarande populära på både finlandssvenskt och sverigesvenskt håll.

Text: Michaela von Kügelgen

Varför valde du att skriva om just helgonnamn i almanackan?

– Det är den senaste spinoffen från mitt arbete på universitetets almanacksbyrå. Vi började samla in kopior av gamla kalendrar och det fanns så många intressanta namn att jag fick lust att skriva en egen bok. Den här informationen finns inte samlad någon annanstans.

Varför har helgonnamnen levt kvar så länge?

– De nordiska länderna levde hundratals år med katolicismen och helgonen fanns överallt. Namnen stannade kvar i folks medvetande när almanackorna spreds till hemmen. På 1800-talet när nationalistiska och nationalromantiska tankegångar blev allmännare började man fira vanliga människors namnsdagar i stället för helgonens namnsdagar.

Vilka är de allra vanligaste mans- respektive kvinnonamnen som härstammar från helgon?

– Av de namn som gavs till barn under 2021 baserar sig tre fjärdedelar på helgonnamn. De populäraste namnen för finlandssvenska pojkar var helgonnamn (Johannes, Erik, Alexander, Mikael och Karl) och tre av fem flicknamn (Maria, Sofia och Elisabeth). Det är ändå vanligt att tilltalsnamnet inte är ett helgonnamn, men för många går de här namnen i släkten.

Vem är ditt favorithelgon?

– Det helgon jag själv kan identifiera mig bäst med är munken Beda från 700-talet. Han skrev böcker och gjorde almanackor. Det var också han som kom på tideräkningen före och efter Kristus. Många av Bedas böcker säljs ännu 1300 år efter att de skrevs, vilket är imponerande. Beda ger en mänsklig bild av sig själv genom att baktala andra och berömma sig själv. Hur mycket helgon man än är har man ändå mänskliga drag.

Du är mer känd för dina böcker inom astronomi. Hur kändes det att skriva om det här ämnet?

– Det har varit ett hopp in i det okända och en djupdykning i nya världar, både via ämnet och språket. Jag skrev boken redan i början av 2010-talet och försökte hitta ett förlag. När jag inte fick napp översatte jag boken med min skolsvenska och har bett om hjälp med språket.

VETENSKAPENS NATT PÅ SLS

TORSDAG 12.1.2023 KL. 18 – CA 21

Jorden, orden, Norden

Kan vi lära oss av historien? Hur kan skönlitteraturen vidga våra perspektiv? Hur kan vi få grepp om tiden? Föredrag, intervjuer och samtal som ger historiska utblickar på dagens skeenden och forskarkunskap som tangerar aktuella frågor.

Välkommen till SLS hus, Riddaregatan 5, Helsingfors.
Bokförsäljning på plats.

Du kan också följa med programmet på **SLS.FI**.

TIETEIDENYO.FI

Förväntan

Ett seminarium om olika aspekter på början

**FREDAG
13.1.2023
KL. 13-17**

SLS hus, Riddaregatan 5, Helsingfors
och sls.fi

BÖRJAN är tema för Vetenskapsdagarna 2023. På seminariet får vi veta om utopister som emigrerade för att börja ett nytt liv, om inledningsfrasen när man möts, om den finlands-svenska modernismen som början på en ny litterär era samt den nystart som sommarstugan upplevde under pandemin. Eftersom humanistisk forskning ofta börjar i ett arkiv tar vi också en titt i vad SLS arkiv kan erbjuda.

Närmare information om programmet på
sls.fi och tieteenpaivat.fi

Mina fiktiva världar

Bild: Tove Huldén

Detta är frågelistan för dig som spelar datorspel, bingetittar på serier, skriver fanfiction eller på något annat sätt förlorar dig i fiktiva berättelser!

Text: Nelly Laitinen

Vi omges konstant av berättelser i olika former – förutom böcker, filmer, serier och scenkonst finns det olika spel och fiktiva miljöer där vi kan röra oss med en avatar eller en alternativ identitet. Vi vill gärna veta hur just du förhåller dig till olika fiktiva världar – vilka tar du själv del av och på vilket sätt? Gå in på sls.fi och svara på de fem frågorna.

1. Böckernas värld

Berätta om ditt förhållande till läsning! Läste någon för dig som barn eller har du själv läst böcker? Läser du fortfarande och på vilka språk? Vilka format passar just dig – pappersböcker, e-böcker, ljudböcker? Om du slutat läsa, vad tror du att det beror på?

2. Egna berättelser och fanfiction

Skriver du själv berättelser eller fanfiction? På vilka språk skriver du och vad brukar du skriva om? För vem skriver du? Låter du andra läsa dina berättelser, läser du själv andras berättelser? Beskriv hur det går till!

3. Filmernas och seriernas värld

Ser du film hemma eller går du hellre på bio? Hur är det med serier – tittar du på dem ensam eller i sällskap? Beskriv gärna hur det går till när du tittar på film eller serier. Med vem tittar du, hur och var? Vilken betydelse har svenskan för serie- och filmvärlden? Använder du till exempel svenska undertexter?

4. Scenkonstens värld

Går du på teater, musikaler, opera eller andra föreställningar inom scenkonst? Har språket någon betydelse? Berätta gärna om ditt förhållande till scenkonst – hur upplever du besöken? Är de speciella eller viktiga ur någon synvinkel?

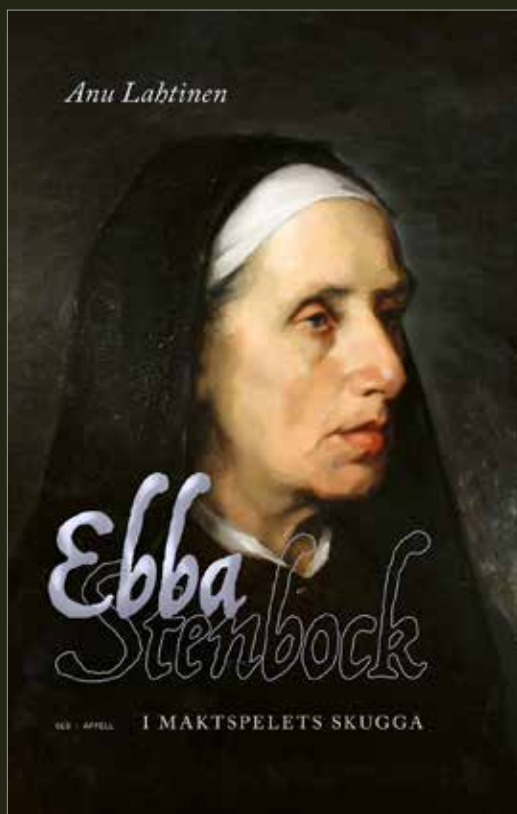
5. Spelens värld

Medverkar du själv i någon fiktiv värld? Har du en avatar, deltar du i cosplay eller andra rollspel? Hurdan är din identitet i de här sammanhangen? Talar du till exempel ett annat språk, beter du dig annorlunda, ser du annorlunda ut? Berätta om dig själv i din fiktiva miljö!

DELTA I SLS FRÅGELISTINSAMLINGAR och var med och skapa det finlandssvenska kulturarvet. Prenumerera på frågelistorna via lyyti.in/Dinhistoria eller skriv till arkivet@sls.fi. Välkommen med i vårt nätverk!

Nytt ur SLS utgivning

HÖSTEN 2022

ANU LAHTINEN

Ebba Stenbock

I maktspelets skugga

I september 1597 befinner sig Ebba Stenbock på Åbo slott, mitt i stormens öga. Hon är nybliven änka efter den fruktade Klas Fleming som stått på kungens sida i kampen om den svenska kronan. På motståndarsidan intrigerar hertig Karl, Ebbas kusin. Kommer kung Sigismunds soldater att hinna fram innan hertigens trupper stormar slottet? Eller kan Ebbas inflytelserika syster, änkedrottningen Katarina, komma till hjälp?

I den här biografien möter vi Ebba Stenbock som dotter, syster, maka och mor. Genom hennes livsöde berättar Anu Lahtinen om familj och

makt, och hur kvinnor växlade mellan andras krav och egna lösningar i en tid som präglades av maktkampen. Många adelssläkter drabbades hårt, så även Ebbas egen familj som inte kunde undgå vare sig egendomsförluster eller avrättningar.

208 s., inbunden, illustrerad, cirka pris 25 euro.
ISBN 978-951-583-563-5. Omslag: Antti Pokela.
Översättning: Heidi Granqvist. Utges i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

Utkommer som ljudbok i december.

Hertig Karl, skymfande Klas Flemings lik av Albert Edelfelt, 1878.
Foto: Hannu Aaltonen/Finlands Nationalgalleri

Foto: Hanna Tarkiainen, Kuvitelmiä

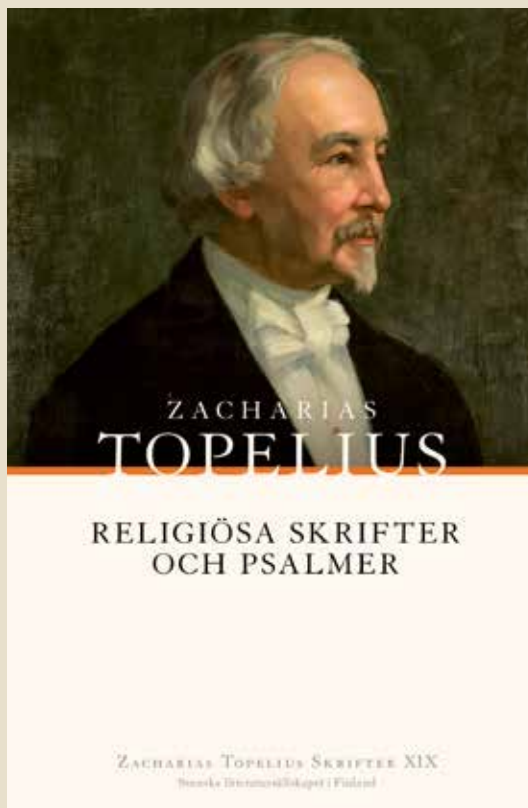
Historiska recept

Historiska recept

Utg. Maren Jonasson, Sebastian Köhler & Märtha Norrback

Baka viceamiral Cronstedts mandelmunkar och smaka på Mannerheimättens körsbärsvin! På webbplatsen Historiska recept publiceras över tusen finländska recept, råd och rön från 1700- och 1800-talen. Bakverk, pastej, pudingar samt kött- och fiskrätter samlas med huskurer, färgningsrecept och instruktioner för ölbryggning. På webbplatsen finns förutom normaliserade texter, transkriptioner och faksimil av recepten även introduktioner och listor över ämnesord och ingredienser. Sökfunktionen gör Historiska recept till en guldgruva för alla som gillar matlagning, gamla recept och mathistoria.

Läs mer på historiskarecept.sls.fi.

ZACHARIAS TOPELIUS

Religiösa skrifter och psalmer

Utg. Magnus Nylund med inledning av Erika Boije, Anna Maria Böckerman & Birgitta Sarelin

Zacharias Topelius Skrifter XIX

Den 23:e och sista delutgåvan av Zacharias Topelius Skrifter presenterar Topelius religiösa tankar utifrån tryckta verk, anteckningar och tidningsartiklar. I *Blad ur min tänkebok* (1898), som utgavs postumt, samlas texter där Topelius formulerar sin kristna grundsyn och de värderingar som genomsyrar hans författarskap. I *Evangelium för Barnen* (1893) riktar han sig direkt till barn och förklarar kyrkoårets predikotexter kortfattat och begripligt, på ett barns nivå. Topelius engagemang i flera psalmbokskommittéer gjorde stort avtryck i den psalmbok som antogs 1886, och tretton av hans originalpsalmer finns fortfarande i dagens psalmbok.

Omslag: Antti Pokela.

Läs hela utgåvan på topelius.sls.fi.

Mina lögner

Henry Parland i urval

Utg. Pieter Claes & Elisa Veit

Henry Parland (1908–1930) var den yngste i den första generationen finlandssvenska modernister. Om han skrev i dag, skulle han vara en Twitter- eller Tiktokpoet. Parlands texter är ofta korta och slagkraftiga och strösslade med skarpa observationer. Han sätter ord på en ung persons ångest, ork och osäkerhet, och får 1920-talet att kännas både aktuellt och överraskande nära. En nervositet och spänning finns under ytan, men också mycket humor, som till exempel författarens tågresas med djävulen och ett ständigt flörtande mellan lögner och sanning.

I *Mina lögner* ingår dikter, prosatexter och dagboksliknande anteckningar. Urvalsvolymen inleds med en essä av Agneta Rahikainen.

106 s., inbunden, cirka 15 euro. ISBN 978-951-583-564-2. Omslag: Fredrik Bäck. Utges i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

vara mänska

Kerstin Söderholm i urval

Utg. Pieter Claes & Elisa Veit

Men mina läppar blöder av längtan att få tala - - - - -

Kerstin Söderholm (1897–1943) hörde till 1920-talets finlands-svenska modernister, men hennes mångfasetterade författarskap har delvis hamnat i skymundan. Söderholm bidrog med en annorlunda röst: hennes texter vänder sig inåt, utforskar jaget, vänder och vrider på relationen till andra människor och sin plats i världen.

Söderholms första diktsamling utkom 1923 och ytterligare fem följde. Hennes omtalade dagböcker utkom postumt och i vetenskaplig utgåva 2021.

I *vara mänska* arrangeras ett urval texter ur diktsamlingarna och dagböckerna runt fyra positioner – jag, du, han, det – beroende på vart poeten vänder sin blick. Urvalsvolymen inleds med en essä av Anna Möller-Sibeli.

115 s., inbunden, cirka 15 euro. ISBN 978-951-583-565-9. Omslag: Fredrik Bäck. Utges i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

Musik

ESBO SPELMANSLAG

Esbo spelmän förr och nu

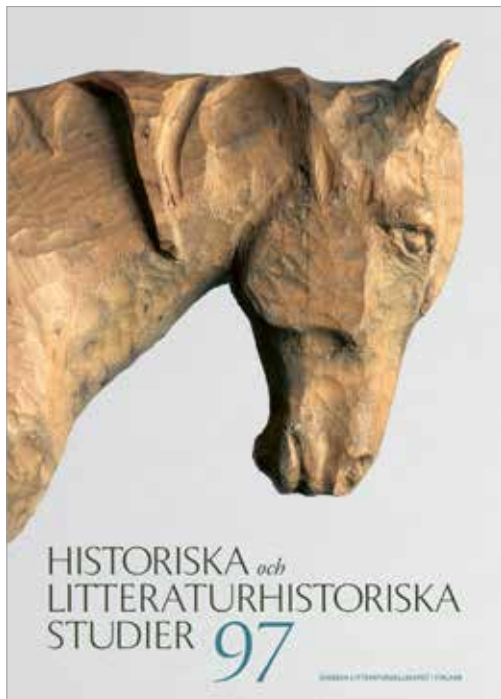
Folkmusik från Finlands svenskspråkiga byar

Skivan presenterar spelmansmusik i Esbo från slutet av 1800-talet fram till i dag, både traditionella låtar från trakten och nykomponerade låtar av lokala spelmän. Esbo spelmanslag grundades 1975 och har sedan starten verkat i anslutning till stadens svenska arbetarinstitut, Esbo Arb. Esbo stad firar 50-årsjubileum i

år och spelmanslaget deltar i firandet genom att hylla de närliggande byarnas mångsidiga musiktradition. Konstnärlig ledare för spelmanslaget är Pekka Pentikäinen.

Cd, cirka 15 euro, finns också på musikströmningstjänster.

SLS utgivning kan köpas i välsorterade bokhandlar och i Vetenskapsbokhandeln (tiedekirja.fi) i Helsingfors.

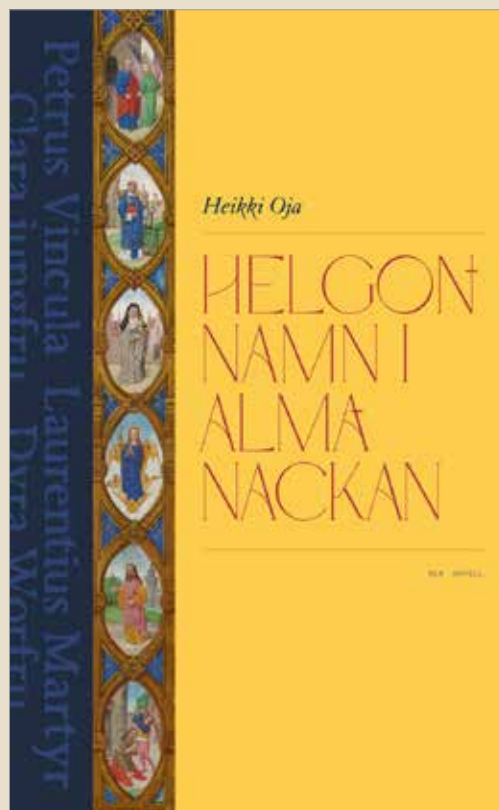
Historiska och litteraturhistoriska studier 97

Red. Anna Biström & Johanna Wassholm

Natur/onatur är temat för HLS 97. I artiklar, essäer och översikter studeras verk av Gurli Lindén, Monika Fagerholm, Lars Englund, Solveig von Schoultz och finländska modernister – samt Arthur Thesleffs liv. Bidragen innehåller analys och reflexion – kring hav, ljus, passion och frihet, ekofeminism, antropocen och grym natur. Relationer mellan djur(metaforer) och våldtäkt respektive natur och språk studeras. Perspektiv ges på klimatanpassning i 1700–1800-talets Åbo samt på idéer om livets historia i tidningspress 1809–1859. Dramatik och upplevelsen av att lyssna till hästar öppnar för reflexioner om djuretik. I numret ingår även Ann-Catrin Östmans festtal från SLS årshögtid.

292 s., häftad, cirka 26 euro. ISBN 978-951-583-571-0. Omslag: Antti Pokela.

Läs e-boken gratis på hls.journal.fi.

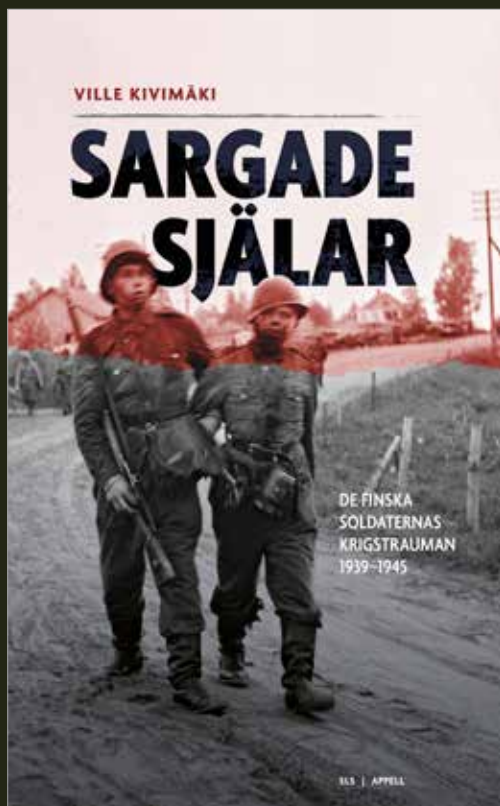
HEIKKI OJA

Helgonnamn i almanackan

Här möter läsaren bekanta namn som Birgitta, Henrik och Klara, men också bortglömda helgon som Adalgunda, Quirinus och Corona. Många namn i dagens almanacka har sin bakgrund i den medeltida kyrkans helgonkalender och firandet av helgonens dödsdagar. Helgdagar som midsommar och Mikaelidagen, eller sjuovardagen och Luciadagen, är också de påminnelser om helgon.

I den rikligt illustrerade boken tar Heikki Oja upp omkring 800 helgon och legender som förknippas med dem. Helgonen presenteras i datumordning från nyårsdagen till nyårsafton, och med finns även rörliga helgdagar som påskan. Förutom martyrerna ingår också namn på bibliska personer, biskopar, påvar och kungligheter. De flesta namnen har funnits med i tryckta svenska almanackor och kalendrar på 1500–1700-talet.

Ca 350 s., inbunden, illustrerad, cirka 29 euro. Utkommer i februari. ISBN: 978-951-583-575-8. Omslag: Antti Pokela. Översättning: Heikki Oja & Karl Johan Donner. Utges i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

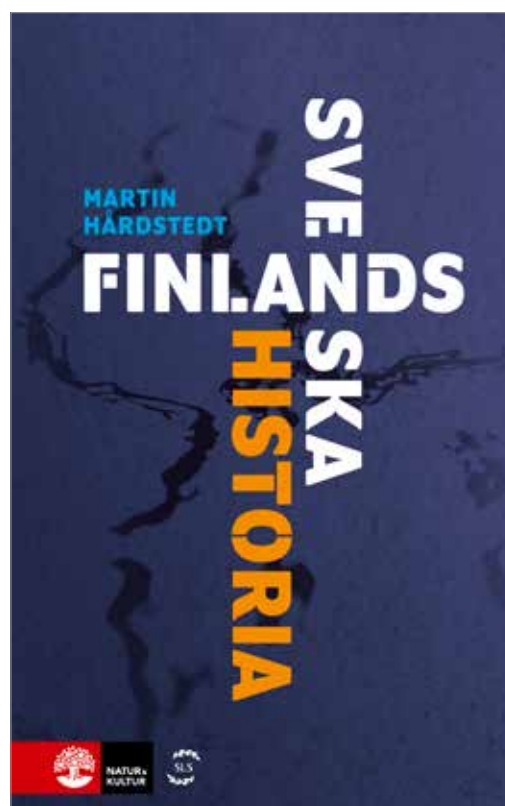
VILLE KIVIMÄKI

Sargade själar

De finska soldaternas krigstrauman 1939-1945

Under andra världskriget vårdades omkring 18 000 finska soldater för sina psykiska skador. Vilka var de, vad hade de tvingats uppleva, och vad hände efter att de passerat bristningsgränsen? De traumatiserade soldaternas upplevelser har länge sökt sin plats i den traditionella historieskrivningen. I sin prisbelönta bok, som nu översatts till svenska, berättar Ville Kivimäki deras historia. Med hjälp av mängder av patientjournaler och soldaternas berättelser kartlägger han de psykiska reaktionerna och visar vilken betydelse frontgemenskapen och de höga idealen hade för den mentala hälsan. Militärväsendets och militärpsykiatriens syn på psykiska krigsskador står också i fokus, liksom de olika behandlingsmetoderna – allt från arbetsterapi till elchocker.

Ca 480 s., inbunden, illustrerad, cirka 29 euro. Utkommer i februari. ISBN: 978-951-583-576-5. Omslag: Antti Pokela. Översättning: Camilla Frostell. Utges i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

MARTIN HÅRDSTEDT

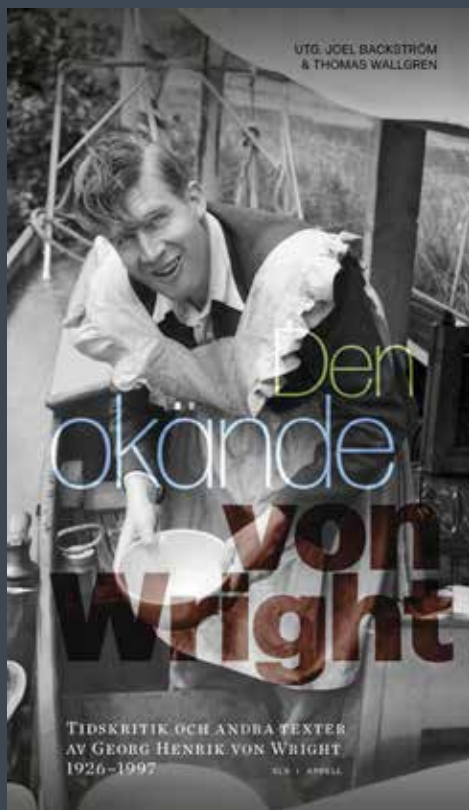
Finlands svenska historia

Hur ser Finlands svenska historia ut? Är det politiken, makten, språket eller kulturen som väger tyngst?

Martin Hårdstedt sammanfattar här Finlands över tusenåriga svenska historia, från integrationen i det svenska riket och rikssprängningen 1809 till Ålandsfrågan och dagens språkpolitiska utmaningar. Hur syns det svenska inflytandet i Finland, hur har relationen till Sverige utvecklats och vad symboliserar svenskspråkig identitet då och nu?

Hårdstedt tecknar Finlands svenska historia som en del av hela Finlands historia men samtidigt som en viktig del av Sveriges, och Nordens, historia. Det blir inte bara en berättelse utan flera, som innebär vitt skilda saker i olika tider.

Ca 350 s., inbunden, illustrerad, cirka 28 euro. Utkommer i mars. ISBN: 978-951-583-577-2. Omslag Antti Pokela. Utges i Sverige i samarbete med Natur & Kultur.

Den okände von Wright

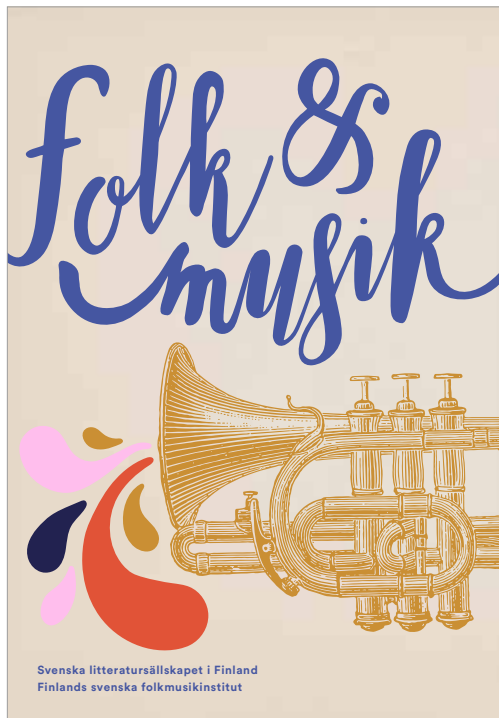
Tidskritik och andra texter av Georg Henrik von Wright 1926-1997

Utg. Joel Backström & Thomas Wallgren

Vad berättar Georg Henrik von Wrights mer okända texter om hans författarskap och om vår tid? *Den okände von Wright* lyfter fram mindre kända sidor av den nordiska filosofins superstjärna och hans samhällsengagemang, och ger nya infallsvinklar på hans verk och deras genomslag.

Här samlas ett femtiotal texter: essäer, insändare och intervjuer om allt från existentiella frågor till kapprustning och skönlitteratur. Boken visar också kontroversiella sidor av von Wright, såsom hans insats som krigspropagandist. Många av texterna har fallit i glömska – inte minst för att von Wright själv senare förbigick dem med tystnad. I inledningen och kommentarerna ger Joel Backström och Thomas Wallgren perspektiv och diskuterar den kontext där texterna växt fram.

Ca 450 s., inbunden, illustrerad, cirka pris 28 euro. Utkommer i april. ISBN: 978-951-583-578-9. Omslag: Antti Pokela. Utges i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Utkommer gratis på sls.fi.

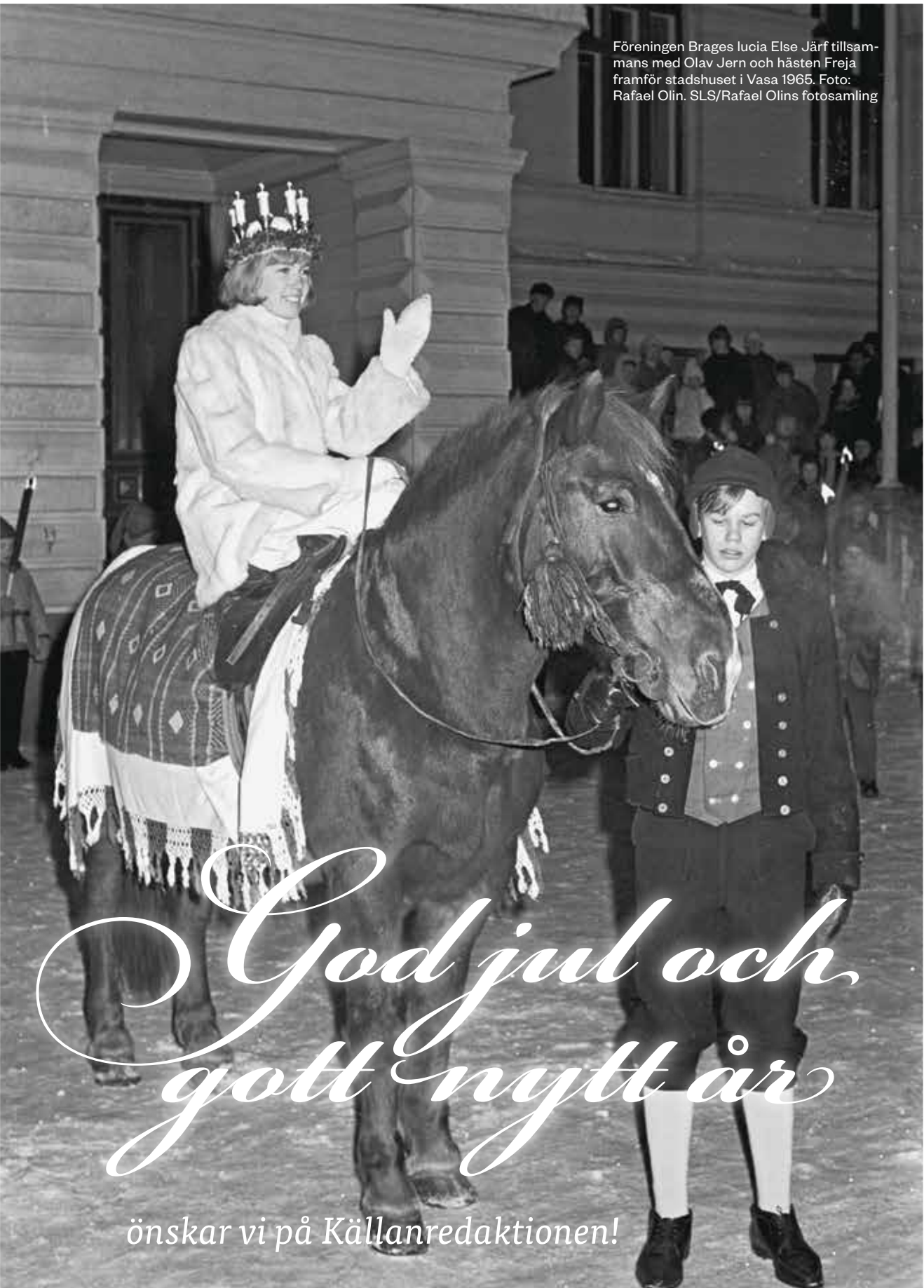
Musik

Folk och musik 2023

Årets nummer innehåller artiklar av Alf Arvidsson, Daniel Fredriksson, Johanna Björkholm och Tom Forsman som föreläste på webinarier *Folkmusik som källa till inspiration och identifikation* den 10 november 2022. Numret innehåller även en recension av boken *Langeleiken – heile Noregs instrument* av Bjørn Aksdal och Elisabeth Kværne, recensionsskribent är instrumentforskaren Rauno Nieminen. En presentation av Institutet för språk och folkminnen i Uppsala, med fokus på deras material om folkmusik, ingår också.

Tidskriften utkommer gratis på fom.journal.fi i maj.

Föreningen Brages Lucia Else Järf tillsammans med Olav Jern och hästen Freja framför stadshuset i Vasa 1965. Foto: Rafael Olin. SLS/Rafael Olins fotosamling

*God jul och
gott nytt år*

önskar vi på Källanredaktionen!

Prenumerera på SLS nyhetsbrev!

Vårt nyhetsbrev innehåller information om det senaste som pågår hos oss – från boknyheter till forskningsrön och pärlor ur SLS arkiv. Du kan prenumerera på nyhetsbrevet genom att fylla i ett formulär på sls.fi, eller skicka ett e-postmeddelande med rubriken "SLS nyhetsbrev" till nyhetsbrev@sls.fi.

Vill du bli medlem i SLS?

Du kan ansöka om medlemskap via sls.fi eller genom att skicka in en ansökan till adressen nedan. Som medlem får du SLS medlemstidning *Källan* och årsboken *Historiska och litteraturhistoriska studier* gratis samt 50 % rabatt på ett exemplar av varje bok i SLS skriftserie (om ej annat anges). Medlemsavgifter: årsmedlemmar 25 euro, ständigt medlemskap 800 euro.

Beställ *Källan* gratis!

SLS tidning *Källan* utkommer två gånger om året. Du kan beställa hem gratis exemplar av *Källan* eller prenumerera kostnadsfritt på tidningen. För beställningar, skriv till info@sls.fi eller ring 09 618 777.

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

PB 158, 00171 Helsingfors
(besöksadress: Riddaregatan 5, Helsingfors)
Öppet vardagar 9.00–16.00

SLS I VASA

Handelsplanaden 23, 65100 Vasa
Öppet tisdag–torsdag 10.00–16.00

Tfn 09 618 777 (gemensam växel)
info@sls.fi sls.fi